

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α Β Ο Υ Λ Η Σ

Θ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ (ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ)

Σ Υ Ν Ο Δ Ο Σ Β'

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΠΝΘ'

Τρίτη 23 Ιουνίου 1998

Αθήνα, σήμερα στις 23 Ιουνίου 1998, ημέρα Τρίτη και ώρα 19.25' συνήλθε στην Αίθουσα των συνεδριάσεων του Βουλευτηρίου η Βουλή σε ολομέλεια, για να συνεδριάσει υπό την προεδρία του Προέδρου αυτής κ.ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΑΚΛΑΜΑΝΗ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, αρχίζει η

ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

αφιερωμένη στη μνήμη του πρώην Πρωθυπουργού και Προέδρου του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος Ανδρέα Γ.Παπανδρέου, σύμφωνα με την ειδική ημερήσια διάταξη.

(Χειροκροτήματα)

Το σημερινό πολιτικό μνημόσυνο είναι η πρώτη επίσημη κατάθεση των συγχρόνων του για τον Ανδρέα Γεωργίου Παπανδρέου, το μεγάλο πολιτικό άνδρα, που συνδύαζε την αρετή και την τόλμη, τη λεβεντιά και τη σοφία, το πάθος και την ευθύνη.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, γνωρίζω και σέβομαι τους κανόνες και τις αρχές της δεοντολογίας για τη συμπεριφορά εκείνου που έχει την εξαιρετική τιμή να ασκεί τα καθήκοντα του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων. Νομίζω όμως ότι θα μου αναγνωριστεί το δικαίωμα και πάντως θα έχω την κατανόησή σας για να ομολογήσω από αυτήν τη θέση τα προσωπικά μου αισθήματα σε μια εξαιρετική περίπτωση, όπως η σημερινή, μιλώντας για τον άνθρωπο που υπήρξε για μένα φίλος και αδελφός και δάσκαλος μαζί, για τον ηγέτη που επηρέασε αφάνταστα την πολιτική μου διαδρομή, από τότε που έφυγε ο μεγάλος δάσκαλος της γενιάς μου, ο Γεώργιος Παπανδρέου, μέσα στην πιο βαθιά νύχτα της δικτατορίας μέχρι το δικό του ξόδι, κάτω από το εκτυφλωτικό φως μιας πραγματικής δημοκρατίας, για την πραγμάτωση της οποίας υπήρξαν και οι δύο από τους πιο αποφασιστικούς συντελεστές.

Ο πρώτος, ο Γεώργιος Παπανδρέου ως ινδαλμός, κήρυκας και ακαταμάχητος αγωνιστής της αληθούς –όπως έλεγε– δημοκρατίας, με τα νάματα της οποίας διαπότισε και συνήγειρε τις μετεμφυλιακές γενιές της ελληνικής νεολαίας. Ο δεύτερος, ο Ανδρέας Παπανδρέου, που τιμούμε σήμερα κλείνοντας με την αναγνώριση της ενιαίας εθνικής αντίστασης και με τη δικαίωση των αγώνων των αγωνιστών της τα χάσματα και τις πληγές που είχαν ανοίξει αδελφοκτόνα μίσση, αδελφικό αίμα και ταυτοχρόνως διερύνοντας και εμβαθύνοντας τόσο το κοινωνικό όσο και το πολιτικό περιεχόμενο της δημοκρατίας.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν ένας γνήσιος και μεγάλος ηγέτης. Πολιτικός της προ media εποχής δεν κατασκευάστηκε σε γραφεία δημοσίων σχέσεων, έξω από το καμίνι των μεγάλων προβλημάτων του τόπου και των λαϊκών αγώνων. Όπως τον γνώρισε ο απλός πολίτης αυτής της χώρας, έτσι τον γνώρισαν

και οι αντίπαλοί του και οι σύντροφοί του και οι φίλοι του. Η ίδια η εικόνα που πλημμύρισε τα ελλαδικά σύνορα, η ίδια εικόνα ταξίδεψε και στην παγκόσμια κοινότητα.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν επεβλήθη σαν ηγέτης. Ο λαός τον ανέμενε, τον αναγνώρισε και τον ανέδειξε. Μέσα από τη συνολική του πορεία οικοδόμησε μια σχέση αμοιβαίας λατρείας και εμπιστοσύνης πρωτοφανούς σε διάρκεια για τα ελληνικά πολιτικά χρονικά. Ήθελε να αφουγκράζεται την αγάπη αυτού του λαού και εκείνος τον αντάμειβε. Πολλοί προσπάθησαν να ταπεινώσουν αυτήν τη σχέση. Μερικοί επιχειρήσαν να ισχυριστούν ότι κολάκευε τις αδυναμίες του λαού μας.

Αυτές οι προσπάθειες, αν δεν ήταν ταπεινές, είναι ιστορικά άστοχες, γιατί ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν ακολούθησε τα ρεύματα των καιρών. Δεν θέλησε να κληρονομήσει τη σίγουρη πατρική πολιτική κληρονομιά.

Αποχωρίστηκε εκλεκτούς φίλους, ξεχώρισε από έναν ολόκληρο κόσμο ελάχιστους, που πίστευε πως μπορούν να σταθούν με πίστη και συνέπεια δίπλα του για να ανοίξει έναν καινούριο δρόμο για τον τόπο και τη μεγάλη προοδευτική δημοκρατική παράταξη που εκείνος ανασυγκρότησε, όπως οι νέοι καιροί επέβαλαν.

Γι'αυτό δεν συμμάχησε σε εύκολες συμμαχίες. Μετέτρεψε πολλούς σε αντιπάλους και χωρίς να το επιδιώξει και σε εχθρούς αναπόφευκτα. Και κυρίως, ο Ανδρέας Παπανδρέου, ενορχήστρωσε πρωτόγνωρα οράματα στον ελληνικό λαό. Στο λαό, που ύστερα από τόσες θυσίες στις οποίες υποβλήθηκε ως πρωτοπόρος στον αγώνα των εθνών ενάντια στο φασισμό και στο ναζισμό, ύστερα από τις νέες εκατόμβες ενός εμφυλίου πολέμου που του επέβαλαν σαν ανταμοιβή εκείνων των θυσιών, ένιωσε βαθιά ταπεινωμένος και αδικημένος στον τόπο του, στην Ευρώπη, στον κόσμο.

Η "Ελλάδα στους Έλληνες". Ο "στρατός στο έθνος". "Ο λαός κυρίαρχος". Ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν έμεινε μόνο στη συνθετική περιγραφή των οραμάτων του. Επιχείρησε και επέτυχε να διαπαιδαγωγήσει το λαό μας στη διεκδίκηση αυτών των οραμάτων.

Σχεδόν όλοι τον χαρακτηρίζουν χαρισματικό ηγέτη. Οι πολλοί αποδεχθήκαμε τον όρο με καλή και αγαθή πίστη, γιατί γνωρίσαμε τη γοητεία των νοητικών και πολιτικών χαρισμάτων του και τη βαθύτατη ευγένεια της ψυχής και της συμπεριφοράς του.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου, όπως είπα, ήταν ένας γνήσιος ηγέτης, αλλά και ένας αληθινός άρχοντας με μια σπάνια ευγένεια και ανθρωπιά. Ηγέτης των ρήξεων, αλλά ποτέ των διώξεων. Κατόρθωσε το ακατόρθωτο και για τους Θεούς του Ολύμπου. Το προσωπικό μίσος, η αντεκδίκηση και αν τον άγγιξε, δεν φώλιασε ποτέ στην καρδιά του. Αποδείχθηκε πιο πρόθυμος να συγχωρήσει, παρά να τιμωρήσει, να εκδικηθεί.

Συχνά ήταν οξύς στον πολιτικό του λόγο, αλλά ποτέ βάνουσος. Κυρίως, όμως, ήταν γενναιόδωρος, χωρίς να απαιτεί τα λύτρα μιας ανελεύθερης ευγνωμοσύνης και απαντούσε με συγκατάβαση στην ανθρώπινη αγνωμοσύνη. Στη χυδαιότητα, δεν απαντούσε καν, δεν τον αφορούσε. Το ζήσαμε τόσες φορές αυτό το γνώρισμά του μέσα σ'αυτήν την Αίθουσα. Ακόμα και όταν ήταν αυτός κορυφαία επιλογή μιας μηδενιστικής εναντίον του εκστρατείας, την παρέκαμψε, για να την απομακρύνει και πάλι, ως υπεύθυνος Πρωθυπουργός της χώρας, οριστικά από το κέντρο της πολιτικής ζωής, από τον κύριο στίβο αντιπαράθεσης, ανταγωνισμού και συναγωνισμού των πολιτικών δυνάμεων της χώρας.

Θεωρώ τούτο μεγάλη προσφορά του Ανδρέα Παπανδρέου στον κοινοβουλευτισμό και τη δημοκρατία και ελπίζω ότι η επιβαλλόμενη σήμερα εξυγίανση στην οικονομική και τη δημόσια ζωή της χώρας εν γένει, δεν θα υπονομευθεί από τον πολιτικό κόσμο και τα υγιή Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης με την παραπέρα υποτροπή αυτής της παλαιάς εθνικής νόσου, της γενικής σπύλωσης των πάντων, που απογοητεύει το λαό, απαξιώνει την πολιτική και διευκολύνει φυσικά τη διαφυγή και ατιμωρησία των επιτηδίων, των πραγματικά ενόχων.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου κατέκτησε πολύ σύντομα και αναμφισβήτητα έναν ηθικά και ιδεολογικά ηγεμονικό ρόλο. Αυτό, όμως, οφειλόταν στην ρωμαλεότητα των ιδεών του και στο τάλαντο και τις ικανότητες της ευφυούς πολιτικής του συμπεριφοράς και δράσης.

Δεν δίστασε ποτέ στην ανάληψη σημαντικών κινδύνων. Διεκδίκούσε τα ακραία όρια της τολμηρής συμπεριφοράς του.

Αλλά είχε και τη φρόνηση που προέκυπτε από τη βαθιά γνώση των ιστορικών συνθηκών και των πραγματικών δυνατοτήτων της χώρας. Αυτό καταδείχθηκε ιδιαίτερα αμέσως μετά την έναρξη της τελευταίας πρωθυπουργίας του, που ακολούθησε τις τεράστιες κοσμογονικές αλλαγές του τέλους της δεκαετίας του '80. Προκαλούσε την ιστορία, αλλά δεν την κακομεταχειρίστηκε.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου, όπως προανέφερα, δεν επέλεξε τον εύκολο δρόμο προς την εξουσία. Ακολούθησε το δρόμο των ρήξεων, με όχι προεξοφλημένο το αποτέλεσμα –αυτό το θυμόμαστε όλοι οι σύγχρονοι του πολύ καλά– και με πολλούς κινδύνους ζωής.

Σήμερα γνωρίζουμε τα δυο μεγάλα αίτια της δικτατορίας της 21ης Απριλίου 1967. Τα υποπτευόμαστε. Σήμερα, όμως, τα αρχεία των ξένων δυνάμεων δεν μας χαρίζουν αυτήν την πολυτέλεια των επιφυλάξεων.

Το καθεστώς της 21ης Απριλίου 1967 συνελήφθη και επεβλήθη για δύο λόγους: Για την προώθηση συγκεκριμένων λύσεων στο Κυπριακό και δεύτερον, για να αποτραπεί η επάνοδος στην εξουσία των Παπανδρέου και κυρίως του Ανδρέα Παπανδρέου.

Γνωρίζουμε πολύ καλά πώς απετράπη η εκτέλεσή του ή ακριβέστερα η δολοφονία του τον Απρίλιο του 1967. Το απαίσιο φάσμα του θανάτου, της δολοφονίας του, δεν κατασίγασε το άσβεστο πάθος του Ανδρέα Παπανδρέου για την οργάνωση της αντίστασης από το 1968 έως το 1974. Τίποτε δεν αποδυνάμωσε τη θέλησή του να εκδιωχθούν οι συνταγματάρχες με δικά μας μέσα, με δικούς μας αγώνες, με δικούς μας κινδύνους και όχι με παρακλητικά ευχολόγια προς εκείνους που είχαν συμπράξει στην επιβολή της δικτατορίας, εκείνους που έμελλε να αποδειχθούν οι μεγάλοι ηθικοί αυτουργοί της κυπριακής τραγωδίας και συνεχίζουν άλλωστε, πάντοτε βέβαια ως εγκάρδιοι φίλοι και σύμμαχοί μας.

Η μεγάλη ηγετική φυσιογνωμία του Ανδρέα Παπανδρέου αποτυπώθηκε και κατά τη διευκρίνιση και προσδιορισμό της φύσης της μεταπολίτευσης. Η χώρα μας και άλλες φορές είχε καταπιεί το κόνιο ανωμάλων λύσεων. Για πρώτη φορά νομίζω μια δημοκρατική μεταπολίτευση απέκτησε τα ιδεολογικά και οργανωτικά στοιχεία, που συνέβαλαν ουσιαστικά και στη διαχρονικότητά της.

Η μεταπολίτευση του 1974 διήρκεσε και διαρκεί και με τίποτα δεν μπορεί να μειωθεί η μεγάλη προσφορά σε αυτό του Κωνσταντίνου Καραμανλή, που διευκόλυνε τα μέγιστα στην

παράδοση, ή εγκατάλειψη της εξουσίας από τους στρατιωτικούς στους πολιτικούς και την εδραίωση της δημοκρατίας.

Ούτε τη συνεισφορά της Αριστεράς μπορεί κανείς να περιορίσει στους ιδεολογικούς αγώνες και τη διαμόρφωση ιδεολογικών κινημάτων μετά τη μεταπολίτευση.

Όμως, στον Ανδρέα Παπανδρέου οφείλουμε την ίδρυση και άνδρωση μιας μεγάλης προοδευτικής δημοκρατικής παράταξης, με οργανωτική δομή και ιδεολογικά χαρακτηριστικά και στοιχεία που υπερέβησαν το βιολογικό του κύκλο. Ίδρυσε αυτός πολιτικό φορέα ιστορικής διάρκειας, που όπως ο ίδιος είπε, δεν δωρίζεται, δεν τεμαχίζεται, δεν κληρονομείται.

Η κορυφαία συνεισφορά του Ανδρέα Παπανδρέου στη δημοκρατία και την πολιτική είναι η διεύρυνση του διαλόγου ανάμεσα στο σύνολο των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου συνέβαλε όσο κανένας άλλος στη συγκατοίκηση των πολιτικών δυνάμεων, μαζί από κοινού με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, όχι μόνο με συμφωνίες κορυφής, αλλά κυρίως με την εισδοχή και εισροή στη δημόσια ζωή μεγάλων κοινωνικών χώρων, που είχαν αποκλειστεί ή εγκλωβιστεί μέσα από τις στρεβλώσεις ενός κακάσχημου παρελθόντος.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου νομοποίησε πολιτικά τις σοσιαλιστικές ιδέες, το σοσιαλισμό, και απελευθέρωσε την ελληνική κοινωνία με την εμβάθυνση των δημοκρατικών θεσμών, με την εγκαθίδρυση νέων και τον εμπλουτισμό τους με νέες ιδέες και νέες δυνάμεις.

Με την κατάργηση αγκυλώσεων, με την ανάδειξη των τοπικών δυνάμεων μετέτρεψε τους επιστάτες καθαριότητας σε τοπικούς άρχοντες, με ευεργετικές συνέπειες που δεν έχουμε ακόμη –φοβόμαστε– συνεκτιμήσει.

Γνωστό είναι και γενικότερα αναγνωρισμένο το έργο των κυβερνήσεων του στον κοινωνικό τομέα, στην υγεία, στην παιδεία, στην κρατική φροντίδα για τους εργαζόμενους και τα κοινωνικά και οικονομικά ασθενέστερα στρώματα του λαού.

Σημαντικό όμως, πιστεύω, ήταν το έργο του και για τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας. Δεν θέλω αυτήν τη στιγμή να αναφερθώ με λεπτομέρειες στο θέμα αυτό. Όμως, μπορώ να απαντήσω σ' εκείνους, που επιδίδονται μόνο στη μελέτη συγκεκριμένων μακροοικονομικών δεικτών. Αλίμονο, αν οι εποχές χαρακτηρίζονταν ή αξιολογούνταν μόνο με τους δείκτες αυτούς. Τότε πολλά δικτατορικά καθεστώτα θα καθαγιάζονταν.

Επισημαίνω όμως ότι στον αιώνα που κυριάρχησαν οι ιδέες του κεντρικού σχεδιασμού και στην Ελλάδα του κράτους-μπα-κάλη, για την έννοια και το πρακτικό περιεχόμενο της αποκέντρωσης και της περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα, μοναδικός παραμένει ο Ανδρέας Παπανδρέου και ως θεωρητικός και ως πολιτικός της άμεσης δράσης ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '60, ορθοτομώντας ανάμεσα στο αίτημα της οικονομικής ανάπτυξης και το αίτημα της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου γνώριζε όσο λίγοι, όσο κανένας άλλος τα διεθνή θέματα. Δίδασκε σ' αυτά. Κυρίως όμως ήταν υπέροχος και συναρπαστικός παίκτης στη διεθνή σκακιέρα, με μοναδικό γνώρισμα το εθνικό συμφέρον. Είχα το ιστορικό προνόμιο να είμαι κοντά του στο χειρισμό της κρίσης του Μαρτίου του 1987 ως μέλος της κυβερνητικής επιτροπής και θαύμασα τις πνευματικές και ψυχικές του αρετές και αντοχές. Ήταν ένας μεγάλος τιμονιέρης.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, θα μπορούσα να κλέβω πολύ ακόμα από το χρόνο και την υπομονή σας διηγούμενος πολλά μεγάλα και μικρά για τον Ανδρέα Παπανδρέου. Γνωρίζω να σέβομαι τα όρια.

Ό,τι μου απομένει, θα το αφιερώσω στον Ανδρέα Παπανδρέου, τον άνθρωπο. Άνθρωπο με μεγάλα πάθη, με μεγάλες αρετές και αδυναμίες, που δεν μπορούσε να μην είναι και στόχος και αντικείμενο προσωπικών επιθέσεων, συχνά χωρίς αρχές και χωρίς όρια. Αυτό δεν επέτρεψε, νομίζω, σε πολλούς συγχρόνους τους να γνωρίσουν τον αληθινό άνθρωπο Ανδρέα Παπανδρέου, έναν βαθύτατα συναισθηματικό άνθρωπο, εξαιρετικά πολιτισμένο και ιδιότυπα χριστιανό. Συγχωρούσε πολύ,

όσο λίγοι απ' όσους δηλώνουν πολύ χριστιανοί.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν εμπλέκεται πια στην καθημερινότητα της πολιτικής μας πράξης. Αν κρίνουμε από τη συμπεριφορά του εν ζωή, σίγουρα δεν ενδιαφέρεται, δεν τον απασχολούν καν οι μικροπρέπειες και όλα τα άλλα μικρά και ασήμαντα, που παρακολουθούμε από το θάνατό του ως τώρα, με επίκεντρο τον ίδιο και τη μνήμη του. Πίστευε –και σωστά– πως η πολιτική διεξάγεται με πολιτικούς όρους και με θεσμικές διαδικασίες, με πολιτικά αιτήματα και ιστορικούς στόχους.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, στον Ανδρέα Παπανδρέου ανήκουν μερικά από τα καλύτερα κεφάλαια της ιστορικής μας μνήμης. Οι φίλοι και συνεργάτες του οφείλουν ασφαλώς ειλικρινή σεβασμό στη μνήμη και το έργο του, αλλά και στις παρακαταθήκες που άφησε. Οι πολιτικοί του αντίπαλοι οφείλουν το σεβασμό, που δικαιούται ένας ηγέτης, που τιμήθηκε με την εμπιστοσύνη του λαού και αφιέρωσε όλες του τις δυνάμεις στην υπηρεσία της πατρίδας, σύμφωνα με τις δικές του ιδέες και το δικό του όραμα γι' αυτήν.

Όλοι μαζί ας εμπιστευτούμε την ιστορία. Σήμερα η Βουλή των Ελλήνων, ο πολιτικός κόσμος της χώρας, απονέμει εξ ονόματος του ελληνικού λαού την οφειλόμενη τιμή στον Ανδρέα Γεωργίου Παπανδρέου.

(Χειροκροτήματα στην Αίθουσα)

Ο Πρωθυπουργός κ. Κωνσταντίνος Σημίτης έχει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΗΜΙΤΗΣ (Πρόεδρος της Κυβέρνησης): Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, έχουν περάσει δύο χρόνια από το θάνατο του Ανδρέα Παπανδρέου. Για μας που ζήσαμε κοντά του, μοιραστήκαμε κοινές ανησυχίες, κοινούς αγώνες για την αποκατάσταση και την εδραίωση της δημοκρατίας και την προώθηση της εθνικής ανεξαρτησίας, της λαϊκής κυριαρχίας και της κοινωνικής απελευθέρωσης, ημέρες μνήμης, ημέρες όπως η σημερινή, είναι και μέρες αποτίμησης ενός σημαντικού έργου του έργου, ενός μεγάλου πολιτικού άνδρα που ένωσε τις δυνάμεις της αλλαγής και της προόδου σε αυτόν τον τόπο, που έδωσε σε αυτές τις δυνάμεις κυβερνητικό προσανατολισμό, που μετέβαλε τις αβεβαιότητες τις οποίες είχε για πολλά χρόνια η αριστερά, σε ελπίδα και σιγουριά. Ενός πολιτικού που πέτυχε για πρώτη φορά στην Ελλάδα μετά από πολλές προσπάθειες, που είχαν γίνει, να δημιουργήσει ένα ισχυρό σοσιαλιστικό κίνημα, ένα σοσιαλιστικό κίνημα με προοπτική και μέλλον, ο οποίος με τη δημιουργία του σοσιαλιστικού κινήματος, με τη διακυβέρνησή του σηματοδότησε το άνοιγμα μιας νέας περιόδου στην ελληνική πολιτική ζωή.

Ο δημιουργός του ΠΑ.ΣΟ.Κ. ήταν χαρισματικός ηγέτης, διανοητής των μεγάλων οριζόντων, άνθρωπος που έδωσε μορφή σε οράματα του λαού, που μετέπλασε σε λόγο και πολιτική προοπτική τις ανησυχίες, τις ευαισθησίες, τα αιτήματα της προοδευτικής παράταξης.

Αυτή η διαπίστωση όμως, κοινή διαπίστωση, δεν αρκεί. Το κρίσιμο ερώτημα σε κάθε αναδρομή που κάνουμε στο παρελθόν είναι αν και σε ποιο μέτρο ο πολιτικός με την παρουσία του, με τη δράση του, συνέβαλε σε όσα συνέβησαν, συνέβαλε τα όσα συνέβησαν να μην είναι μόνο αποτέλεσμα των νομοτελειών του συστήματος των απροσώπων δυνάμεων της ιστορίας, αν συνέβαλε, αυτό που λέμε απλά ότι είναι η μοίρα του τόπου, να μην είναι η μοίρα του τόπου, αλλά έργο του, αν συνέβαλε στο να είναι η εξέλιξη του τόπου δημιούργημά του, αν συγκαθόρισε με τις ενέργειές του, με την πολιτική του, με την παρουσία του το κοινωνικό γίγνεσθαι. Και η απάντηση πιστεύω για τον Ανδρέα Παπανδρέου μπορεί να είναι πολύ σύντομη.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν δημιουργός και πρωταγωνιστής ιστορίας, έδειξε ότι η ιστορία δεν είναι υποτελής σε απρόσωπες δυνάμεις ανεπηρέαστες από τον άνθρωπο, αλλά η ιστορία είναι και δημιουργία του ατόμου.

Έδειξε ότι η μοιρολατρεία, η αποδοχή, η συμμόρφωση, δεν χρειάζεται ούτε πρέπει να είναι ο κανόνας της ζωής μας. Αυτό είναι το μεγάλο διδαγμά του σε όλους εμάς!

Η Ελλάδα που θελήσαμε να αλλάξουμε, ο Ανδρέας Παπανδρέου και όλοι εμείς που συμπορευτήκαμε μαζί του,

ήταν μια χώρα που είχε βγει από τη σκοτεινή περίοδο της χούντας. Μία χώρα που είχε περάσει μέχρι τότε από διαδοχικές περιόδους αυταρχισμού, σκοταδισμού, εσωτερικού μαρασμού και σπαραγμού.

Χάρη στον Ανδρέα Παπανδρέου και το ΠΑ.ΣΟ.Κ., η πολιτική έπαψε να είναι υπόθεση των ολίγων και εκλεκτών. Έγινε υπόθεση όλων των Ελλήνων. Και με αυτόν τον τρόπο γνωρίσαμε το τελευταίο τέταρτο του αιώνα μία πρωτόγνωρη στην ιστορία μας πολιτική σταθερότητα. Τα πραξικοπήματα, οι αποστασίες, οι εσωτερικοί σπαραγμοί, η αβεβαιότητα για τη λειτουργία των θεσμών είναι πια σήμερα χάρη στις εξελίξεις από το 1974 και μετά, απώτερο παρελθόν. Και στις εξελίξεις αυτές συνέβαλε αποφασιστικά ο Ανδρέας Παπανδρέου!

Μία πρώτη σημαντική αλλαγή της πολιτικής που διαμόρφωσε, ήταν η επαναδιατύπωση των σχέσεων της Ελλάδας με τις χώρες εκείνες που για πολλά χρόνια επηρέαζαν τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις.

Το σύνθημα "Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες" έγινε το σύνθημα για την ανάκτηση της εθνικής υπερηφάνειας για την απεξάρτηση της χώρας από τα ξένα κέντρα αποφάσεων.

Το αίτημα για εθνική ανεξαρτησία, που ήταν το πρώτο από τα βασικά στοιχεία της πολιτικής του ΠΑ.ΣΟ.Κ., αποτελούσε τον κύριο άξονα της εξωτερικής πολιτικής του Ανδρέα Παπανδρέου.

Εκτιμούσε ο Ανδρέας ότι εξαρτώμενη οικονομική ανάπτυξη –γιατί είμαστε μια μικρή χώρα– δεν σημαίνει οπωσδήποτε και εξαρτώμενη πολιτική στις εξωτερικές σχέσεις. Υπάρχουν περιθώρια ελευθερίας και θα πρέπει να αξιοποιηθούν και αξιοποιήθηκαν.

Ξεκινώντας από τη βασική σκέψη ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα η οποία ανήκει ταυτόχρονα στην Ευρώπη, στα Βαλκάνια και τη Μεσόγειο, πρωταρχικό μέλημα της Κυβέρνησης του ΠΑ.ΣΟ.Κ. ήταν η διαμόρφωση μιας ανεξάρτητης πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής, η οποία θα συνέβαλε στην ύφεση και στην παγκόσμια ειρήνη.

Έτσι, στη δύσκολη περίοδο του διπολισμού, η λέξη "εθνική ανεξαρτησία" έδωσε το στίγμα μιας διαφορετικής πολιτικής της Ελλάδας, μιας πολιτικής ανοικτής προς όλους τους ορίζοντες. Η θέση της χώρας στη Βορειοατλαντική Συμμαχία, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, αναβαθμίστηκε.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου έδωσε μέσα στην Ε.Ο.Κ. τον αγώνα για να καταστεί η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ένα υπερεθνικό σύνολο, όπου οι φτωχές και πλούσιες χώρες θα συγκλίνουν προς ένα γενικά υψηλότερο βιοτικό επίπεδο. Η ιδέα της σύγκλισης ήταν μια ιδέα την οποία υπερασπίστηκε με πάθος στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας.

Στα Βαλκάνια, μετά από επαφές και πρωτοβουλίες, δημιούργησε τις προϋποθέσεις μιας δημιουργικής και ειρηνικής συνεργασίας. Προώθησε την έννοια των αδεσμεύτων χωρών, μέσα από την πρωτοβουλία των έξι, και έτσι προώθησε και την ιδέα της προάσπισης της ειρήνης σε ολόκληρο τον κόσμο.

Η δεύτερη μεγάλη αλλαγή στην πολιτική, την οποία προχώρησε ο Ανδρέας Παπανδρέου, ήταν η μετεξέλιξη του ελληνικού κράτους σε ένα κράτος ίσων ευκαιριών για όλους τους πολίτες, ανεξάρτητα από ιδεολογικές απόψεις και αρχές.

Αφουγκραστήκαμε μαζί με τον Ανδρέα Παπανδρέου τα μηνύματα των καιρών και τις ευαισθησίες της μεταπολιτευτικής Ελλάδας και οδηγήσαμε στο προσκήνιο τα κοινωνικά εκείνα ιστάματα που είχαν καταδικασθεί σε μακροχρόνιο αποκλεισμό, ιδιαίτερα μετά την τραγωδία του εμφυλίου πολέμου και την εθνική αιμορραγία της μετανάστευσης.

"Είμαστε Κυβέρνηση όλων των Ελλήνων", επανέλαβε πολλές φορές ο Ανδρέας Παπανδρέου, τονίζοντας ότι οι διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις και προτιμήσεις, είναι όχι μονάχα αποδεκτές αλλά αναγκαίες για τη λειτουργία ενός δημοκρατικού πολιτεύματος. "Θα προχωρήσουμε άμεσα σε όλες τις νομοθετικές ρυθμίσεις, που θα στοχεύουν στην εθνική συμφιλίωση και ομοψυχία" ήταν η δέσμευση που ανέλαβε.

Η εθνική αντίσταση αναγνωρίστηκε και οι πολιτικοί πρόσφυγες μπόρεσαν να επιστρέψουν στον τόπο τους. Οι αποκλεισμοί και οι διακρίσεις των πολιτών, οι διαχωρισμοί σε πολίτες δύο

κατηγοριών, έπαψαν οριστικά.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου προώθησε σημαντικό θεσμικό έργο, που διεύρυνε τη δημοκρατία στην Ελλάδα. Το συνδικαλιστικό κίνημα μπόρεσε να αναπτυχθεί ελεύθερα. Νέα κοινωνικά κινήματα εμφανίστηκαν.

Η αντεργατική και αντισυνδικαλιστική νομοθεσία καταργήθηκε και δημιουργήθηκαν νέοι θεσμοί στο χώρο της εργασίας. Για πρώτη φορά οι νέοι και οι γυναίκες αισθάνθηκαν ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στον τόπο μας.

Κυρίες και κύριοι, κυβερνητικές ευθύνες του 1981 μας έφεραν όλους αντιμέτωπους με τις σκληρές απαιτήσεις του κυβερνητικού έργου και την πρόκληση που έχει η εξουσία, να κάνουμε το όραμά μας πραγματικότητα.

Μας έφεραν όμως και αντιμέτωπους με τις δυνάμεις της αδράνειας και του κατεστημένου. Σ' αυτήν τη συγκυρία με Πρωθυπουργό τον Ανδρέα Παπανδρέου μπορέσαμε, ξεπερνώντας πολλές από τις δυσκολίες, να πραγματοποιήσουμε βασικές τομές, οι οποίες άλλαξαν τη φυσιογνωμία της Ελλάδας. Τα αποτελέσματα είναι απτά. Συμφιλίωση και ισονομία, όπως αναφέρθηκε, ελευθερία στην ενημέρωση, σύγχρονο κράτος-πρόνοιας, Εθνικό Σύστημα Υγείας, εκδημοκρατισμός του εκπαιδευτικού συστήματος, εκδημοκρατισμός του συνδικαλιστικού κινήματος, αποκέντρωση, περιφερειακή ανάπτυξη, ξαναζωτάνεμα της υπαίθρου. Όλα αυτά ήταν βαθιές ανάσες ελευθερίας, δικαιοσύνης και δημοκρατίας στη χώρα μας.

Έχουν περάσει πάνω από δεκαεπτά χρόνια από τότε που ανέλαβε ο Ανδρέας Παπανδρέου για πρώτη φορά τη διακυβέρνηση της χώρας και τίποτε στην πολιτική και κοινωνική ζωή δεν είναι πια ή δεν ήταν πια στο τέλος της πρωθυπουργίας του όπως πριν. Η χώρα έχει μπει οριστικά στη χορεία των σύγχρονων δημοκρατιών. Με λαϊκή εντολή και χωρίς κλυδωνισμούς η Κυβέρνηση του ΠΑ.ΣΟ.Κ. ανταποκρίθηκε στην προσμονή των πολιτών, ανταποκρίθηκε στην προσμονή να δημιουργήσουν, να ευημερήσουν, να ζήσουν με αξιοπρέπεια οι πολίτες σ' αυτήν τη χώρα χωρίς χωροφύλακα, χωρίς φόβο, χωρίς ανησυχία για το αύριο, με ελπίδα, με βεβαιότητα ότι το κράτος πια είναι ένας θεσμός, ο οποίος τους συμπαράστέκεται και τους δημιουργεί δυνατότητες.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν ήταν μόνο μεγάλος πολιτικός. Ήταν ένας πολύ σημαντικός πανεπιστημιακός δάσκαλος. Έχει διεθνώς αναγνωριστεί η συμβολή του στην ανάλυση του οικονομικού ανταγωνισμού, αλλά και γενικότερα στα μεθοδολογικά ζητήματα στις οικονομικές επιστήμες.

Το ΠΑ.ΣΟ.Κ. τιμώντας τη μνήμη του αποφάσισε μία σειρά από ενέργειες ακαδημαϊκού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα.

Έτσι πρότεινε τη μετονομασία του Πανεπιστημίου του Αιγαίου, που ιδρύθηκε επί πρωθυπουργίας του, σε "Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Ανδρέα Παπανδρέου". Παράλληλα, θεσμοθέτησε βραβείο και υποτροφία Ανδρέα Παπανδρέου στις Οικονομικές Επιστήμες.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν και ένας πρωτότυπος πολιτικός στοχαστής. Αναδιατύπωσε τα οράματα της δημοκρατικής αριστεράς στις σύγχρονες συνθήκες της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και των τεχνολογικών επαναστάσεων. Αναζήτησε νέους δρόμους για το σοσιαλισμό, δρόμους, οι οποίοι ξέφευγαν από τα πρότυπα, τα οποία κυριαρχούσαν τότε. Αυτή ήταν μία σημαντική συμβολή του. Ήταν η αντικοφορμιστική συμβολή, ήταν η συμβολή ότι πρέπει να αμφισβητούμε αυτό που υπάρχει για να αναζητούμε για το μέλλον νέες λύσεις.

Ποιες ήταν οι σκέψεις του σ' αυτό το πλαίσιο; Η σχέση κέντρου περιφέρειας -για παράδειγμα- ήταν ένα θεωρητικό πλαίσιο που διαμόρφωσε την πολιτική του. Οραματιζόταν έναν σοσιαλισμό, ο οποίος εδράζεται περισσότερο στην κοινωνικοποίηση απ' ό,τι στην κρατική ιδιοκτησία και τον κρατικό έλεγχο. Ένα σοσιαλισμό που στηρίζεται στην περιφερειακή αποκέντρωση, που έχει επίκεντρό του το δημοκρατικό προγραμματισμό.

Οι ιδέες του αυτές οδήγησαν στην ίδρυση του ΠΑ.ΣΟ.Κ., που έγινε το πρώτο σύγχρονο, δημοκρατικά οργανωμένο,

πολυσυλλεκτικό, ελληνικό, σοσιαλιστικό κόμμα.

Το ΠΑ.ΣΟ.Κ. από την πρώτη στιγμή της ίδρυσής του ήταν ένα κόμμα, όπου συνυπήρχαν πολίτες απ' όλα τα κοινωνικά στρώματα, πολίτες που βρήκαν, παρ' όλη τη διαφορετική προέλευσή τους, θέσεις κοινές, κατευθύνσεις κοινές, κοινούς στόχους, κοινή προγραμματική πρόταση. Από τη γενιά της αντίστασης, του "Ανένδοτου", του 114, των Λαμπράκηδων, μέχρι τη γενιά του Πολυτεχνείου και της Μεταπολίτευσης εκφράστηκαν μέσα από το πρόγραμμα του ΠΑ.ΣΟ.Κ., μέσα από τους στόχους και την πολιτική του.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, σήμερα έχουμε περάσει από την εποχή του διπολισμού στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Η σημερινή Κυβέρνηση του ΠΑ.ΣΟ.Κ. έχει να αντιμετωπίσει μια πολύ διαφορετική πραγματικότητα, από εκείνη η οποία υπήρχε στο τέλος της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980.

Ο νέος κύκλος της ελληνικής ιστορίας έχει στο επίκεντρό του τον εκσυγχρονισμό της χώρας. Η έγκαιρη προσαρμογή στις διεθνείς εξελίξεις που τρέχουν, στο διεθνές περιβάλλον που συνεχώς αλλάζει, απαιτεί να δημιουργήσουμε στο εσωτερικό της χώρας, να δώσουμε στην οικονομία και στην κοινωνία μας περισσότερη δύναμη, περισσότερη δυνατότητα προσαρμογής και ανταπόκρισης στις προκλήσεις του διεθνούς ανταγωνισμού.

Με το τέλος του διπολισμού ανοίχθηκαν νέες προοπτικές για την εφαρμογή μιας εξωστρεφούς, πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής, μιας πολιτικής που βοηθά την Ελλάδα να έχει κύρος, να συμμετέχει στα κέντρα λήψης αποφάσεων, να επηρεάζει τις εξελίξεις, μιας πολιτικής που έχει χαρακτηριστικά την εξωστρέφεια και την πρωτοβουλία και όχι την εσωστρέφεια και την αδράνεια.

Βασικός στόχος μας είναι η ισότιμη και ορατή πλέον ένταξή μας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση, δηλαδή, στον κεντρικό πυρήνα λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε συνέντευξή του στο ραδιόφωνο της Κολωνίας, την 21η Απριλίου του 1969 ο Ανδρέας είχε πει: "Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας και οι οικονομικές της δυνατότητες δεν της επιτρέπουν να αμυνθεί αποτελεσματικά της εδαφικής και εθνικής της ακεραιότητας στα πλαίσια μιας ουδέτερης εξωτερικής πολιτικής, ανάλογα ας πούμε με την περίπτωση της Σουηδίας. Αυτή δυστυχώς είναι η μοίρα της Ελλάδας. Αν η Ευρώπη ήταν ενωμένη θα άνοιγε για τη μικρή αλλά σημαντική χώρα μας μία δυνατότητα, που βαθιά θα την επιθυμούσαμε. Να είμαστε μία σύγχρονη, σεβαστή, ισότιμη χώρα στα πλαίσια της ευρωπαϊκής κοινότητας των εθνών". Εδώ λήγει η αναφορά.

Σήμερα, είκοσι εννέα χρόνια μετά, έχουμε φθάσει πολύ κοντά στην επίτευξη αυτού του στόχου, να είμαστε μία σύγχρονη, σεβαστή, ισότιμη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η προσπάθειά μας να ισχυροποιήσουμε την Ελλάδα στο νέο διεθνές πλαίσιο συνεχίζει το όραμα της 3ης του Σεπτεμβρίου, κάνοντας πράξη το αίτημα για εθνική ανεξαρτησία, λαϊκή κυριαρχία και κοινωνική απελευθέρωση.

Θα διαστρέψαμε και θα ακυρώναμε το δίδαγμα του Ανδρέα Παπανδρέου, αν μετά από τριάντα χρόνια αγώνες ενάντια στους δογματισμούς, ενάντια σε κάθε λογής ορθοδοξίες, σε αγώνες οι οποίοι έγιναν σε αντιπαράθεση με κατεστημένα συμφέροντα και παραδοσιακές πολιτικές δυνάμεις, σε αγώνες οι οποίοι ήταν αντιμέτωποι με τη μετριότητα και τον εφησυχασμό, συνθηκολογούσαμε σήμερα, περνώντας από την εποχή της δημιουργίας στην εποχή της ιστοριογραφίας, από την εποχή της κοινωνικής αλλαγής στην εποχή της κοινωνικής συμμόρφωσης.

Είναι πάρα πολλά τα όσα πετύχαμε με τον Ανδρέα Παπανδρέου για να σταματήσουμε και να επαναπαυθούμε. Το έργο που άρχισε δεν επιδέχεται εφησυχασμούς, απαιτεί να είμαστε πρωταγωνιστές εκσυγχρονισμού και ανανέωσης.

Τα τελευταία τριάντα χρόνια παλαίψαμε και δημιουργήσαμε με τον Ανδρέα Παπανδρέου ανάμεσά μας. Τα ιδανικά που αυτός υπηρέτησε, τα ιδανικά της μεγάλης δημοκρατικής σοσιαλιστικής παράταξης, η ελευθερία, η κοινωνική αλληλεγγύη, η ισότητα, αυτά τα ιδανικά είναι επίκαιρα, όσο ποτέ,

σήμερα και τα επόμενα χρόνια θα αγωνιστούμε στην ίδια κατεύθυνση. Θα συνεχίζουμε να υλοποιούμε τα ιδανικά αυτά, κάτω από τις νέες συνθήκες.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου είναι στο πλευρό μας, στο πλευρό μας για μια ισχυρή Ελλάδα, για μια κοινωνικά δίκαιη Ελλάδα, για μια ευήμερουσα Ελλάδα, ενωμένη, δυνατή, περήφανη, ανεξάρτητη, όπως την οραματίστηκε.

(Χειροκροτήματα από την πτέρυγα του ΠΑ.ΣΟ.Κ.)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Ο Αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολιτεύσεως και Πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας κ.Κώστας Καραμανλής, έχει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ (Πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας): Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, θυμόμαστε σήμερα και τιμούμε έναν από τους πρωταγωνιστές της σύγχρονης πολιτικής ζωής της πατρίδας μας. Έναν πολιτικό που καθιέρωσε σχολή, που μορφοποίησε πολιτικό χώρο. Μια πολιτική προσωπικότητα που συνάρπαζε με το λόγο, που γοήτευε με τη σκέψη, που αιφνιδίαζε με την πράξη. Μια παρουσία που επικυριάρχησε επί μακρόν στην πολιτική μας ζωή και σε αυτήν την Αίθουσα.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, ελάχιστοι πολιτικοί έχουν προκαλέσει τον ενθουσιασμό, αλλά και τα πάθη, όσο ο Ανδρέας Παπανδρέου. Ενθουσιασμό και πάθη, όχι βέβαια πάντοτε ως προϊόν λογικής επεξεργασίας ή και πολιτικής αντιπαράθεσης, αλλά, κυρίως, ως συνέπεια των πολύ έντονων μαγνητικών πεδίων, που εξέπεμπε η προσωπικότητά του. Αφ'εαυτής αυτή η διαπίστωση καταδεικνύει το ασυνήθιστο διαμέτρημα της προσωπικότητάς του και της πολιτικής του παρουσίας.

Έχει λεχθεί ότι κάθε Έλληνας κουβαλάει ένα μικρό Παπανδρέου στην ψυχή του ή, ακόμη, ότι ο Παπανδρέου ήταν ο χαρακτηριστικός τύπος Έλληνα. Ίσως του Έλληνα της καθ'ημάς Ανατολής σε αντιδιαστολή προς τον αυστηρό και πειθαρχημένο δωρικό τύπο. Εκφραστικός και σαγηνευτικός, διεισδυτικός και ευπροσάρμοστος, συνάμα ευμετάβλητος. Με ρωμαλέα φαντασία ικανή να συλλαμβάνει οράματα, να κινητοποιεί το λαό, αλλά όχι σπάνια να μειονεκτεί στην εφαρμοσμένη πολιτική, στο αποτέλεσμα, στο "διαταύτα".

Ο Ανδρέας Παπανδρέου, πράγματι, υπήρξε ο κατ'εξοχήν πολιτικός των ρήξεων. Εγνώριζε τη δυναμική της μετωπικής σύγκρουσης, της απομόνωσης του κατά περίπτωση αντιπάλου, της κατάληψης δεσπόζουσας θέσης. Ήταν απόλυτα εξοικειωμένος με την τεχνική του αιφνιδιασμού.

Ταυτόχρονα, με αξιοσημείωτη ταχύτητα και ευκολία διεγίγνωνσκε τις μεταβολές του πολιτικού τοπίου και αναπροσάρμοζε τις επιλογές του, ακόμα και τις προβαλλόμενες ως θεμελιώδεις.

Χαρακτηριστική παραμένει η σύνθεση της διακήρυξης "Οι Βάσεις φεύγουν" με την ταυτόχρονη επίσημη συνομολόγηση της παραμονής τους, αλλά και η ρεαλιστικότητα –και το τονίζω αυτό– αναστροφή πολιτικής στο θέμα του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Ελλάδας, που απεδείχθη έτσι κορυφαία μεταπολιτευτική επιλογή του Έθνους.

Η ικανότητά του να εξέρχεται συνήθως νικητής από τις ρήξεις και να αποφεύγει το τίμημα των αναπροσαρμογών της πολιτικής του αποδίδεται κατά κανόνα από τους περισσότερους στην ακτινοβολία της προσωπικότητάς του και στη ρητορική του δεινότητα. Είναι, όμως, μόνο μερικώς ακριβής αυτή η αποτίμηση. Η αρτιότερη εξήγηση του φαινομένου αυτού πρέπει να εστιαστεί στην επιτυχία του Ανδρέα Παπανδρέου να καταστεί εκφραστής ενός μεγάλου, αλλά και αδιαμόρφωτου και πολυσπερμικού μέχρι την εμφάνισή του πολιτικού χώρου και πολιτικού ρεύματος. Ενός ρεύματος, πάνω στο οποίο θεμελίωσε και τη θεσμική και την έμπρακτη συγκεκριμενοποίησή του, το σημαντικότερο δηλαδή δημιούργημά του, το ΠΑ.ΣΟ.Κ.

Τα δύο κύρια γνωρίσματα του ΠΑ.ΣΟ.Κ., ειδικά στην πρώτη περίοδο του, ο αντιδυτικός εξωτερικός προσανατολισμός και η σοσιαλιστική οικονομικοκοινωνική προσέγγιση, έχουν έκτοτε ανατραπεί ραγδαία από τις εξελίξεις. Το γεγονός όμως αυτό, παρά τις όποιες αρνητικές συνέπειες, δεν μειώνει το επίτευγμα του Ανδρέα Παπανδρέου να συνενώσει και να

συνθέσει αντιφατικές αντιλήψεις, συγκρουόμενες ομάδες και πρόσωπα σε ένα ενιαίο σύνολο. Τα ετερόκλητα αυτά στοιχεία και ρεύματα μπορεί να μην προσφέρονταν για ενιαία και συγκεκριμένη πολιτική ταυτότητα, μπόρεσαν, όμως, να συνθέσουν υπό την καθοδήγηση και σιδηρά χείρα του Ανδρέα Παπανδρέου ένα ισχυρό κόμμα εξουσίας. Και αυτό κάθε άλλο παρά αμελητέο είναι, αφού αποτελεί έναν από τους δύο ισχυρούς πόλους σταθερότητας και συνέχειας του δημοκρατικού μας πολιτεύματος και του πολιτικού μας συστήματος. Και τούτο, έστω και αν χρειάστηκαν νέοι υπερβατικοί μύθοι, για να βρουν στέγη οι προκαταλήψεις και οι μύθοι του παρελθόντος, έστω και αν αυτοί οι νέοι μύθοι σήμερα κατέρρευσαν, όπως κυρίως ο μύθος της διαρκούς επέκτασης των οικονομικών δραστηριοτήτων του δημόσιου τομέα, για να επιτευχθεί δήθεν η οικονομική πρόοδος, ενώ τελικά συνέβη το αντίθετο, ένας μύθος άλλωστε που κατέρρευσε παγκοσμίως με τη χρεοκοπία των κρατικιστικών σοσιαλιστικών μοντέλων σε Ανατολή και Δύση.

Η παράταξη, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, που έχω την τιμή να εκπροσωπώ διαφώνησε σχεδόν με όλα όσο ο Ανδρέας Παπανδρέου πρότεινε, νομοθέτησε ή εφάρμοσε. Και πιστεύω ότι κατά κανόνα η διαφωνία αυτή έχει έκτοτε δικαιωθεί από τις εξελίξεις και στην Ελλάδα και στην Ευρώπη και στον κόσμο. Εν μέρει, μάλιστα, θα έλεγα ότι δικαιώνεται και από τη συμπεριφορά των διαδόχων του. Άλλωστε ο ίδιος ο Ανδρέας Παπανδρέου, ωριμότερος ίσως, υιοθέτησε μετά το 1993 αντιλήψεις και πολιτικές συνυφασμένες πλέον και με τον πρωταγωνιστικό ρόλο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην οικονομία, αλλά και με τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, δεν είναι η ώρα της ακριβούς αποτίμησης της πολιτικής παρουσίας και δράσης του Ανδρέα Παπανδρέου. Και ανεπίκαιρο είναι αυτό και ανευλαβές. Μπορούν όμως και πρέπει να καταγραφούν κάποιες βασικές συνέπειες της μακράς, της καταλυτικής, της αναμφισβήτητη πρωταγωνιστικής παρουσίας του στο πολιτικό προσκήνιο.

Η μία είναι ότι αποτέλεσμα των επιλογών και ενεργειών του υπήρξε η ενσωμάτωση στον ομαλό και δημοκρατικό βίο της χώρας ευρέων στρωμάτων πολιτών και κοινωνικών ομάδων, που θεωρούσαν εαυτούς περιθωριοποιημένους. Και είναι βέβαιο, δικαίως ή αδικίως έχει μικρή σημασία, πως πολλοί Έλληνες είχαν αυτήν την αίσθηση, προϊόν και αυτό της πολυτάραχης πρόσφατης ιστορίας μας.

Αναγνωρίζουμε τις προθέσεις του να μειωθεί η κοινωνική ανισότητα, προθέσεις όμως, που δεν επιτυγχάνουν πάντα τελικά, αν δεν στηριχθούν στους δυναμικούς μοχλούς ανάπτυξης της οικονομίας, που είναι η δημιουργικότητα του Έλληνα, που είναι η ιδιωτική πρωτοβουλία. Διότι, όσο μικραίνει η πίτα, τόσο περιορίζονται τα περιθώρια αναδιανομής του εισοδήματος στους οικονομικά ασθενέστερους.

Αναγνωρίζουμε την πρόθεση του Ανδρέα Παπανδρέου να χτίσει ένα ισχυρότερο κράτος πρόνοιας. Όμως και αυτό χρειάζεται ισχυρή οικονομία, που να το στηρίζει στο βάθος του χρόνου. Και η πολυετής χρήση που μαστίζει την οικονομία μας καθιστά πλέον όλο και πιο διάτρητο αυτόν τον δείκτη ασφαλείας, που θα έπρεπε να υπάρχει για όλους τους Έλληνες και κυρίως τους οικονομικά ευάλωτους.

Αναγνωρίζουμε την προσπάθεια του Ανδρέα Παπανδρέου να συμβάλει σε μια όσο το δυνατόν πιο ανεξάρτητη και πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, μια προσπάθεια όμως, που, οφείλω, να τονίσω επένδυσε πολλά στο κίνημα του Τρίτου Κόσμου, που κατέρρευσε, και στην άλλη υπερδύναμη, που έμπαινε ήδη σε τροχιά αποσύνθεσης.

Ορθά διαπίστωνε ο Ανδρέας Παπανδρέου την εγγενή και κλιμακούμενη επιθετικότητα της Τουρκίας, διαπίστωση που πρέπει να έχουμε όλοι υπόψη μας στην εποχή της απόπειρας κατευνασμού της γείτονος, όταν μάλιστα στην προκλητικότητα αυτή διαπιστώνουμε ότι έχει ξεπεραστεί κάθε όριο με στόχο τη χώρα μας, με ακρότατη μορφή τις διαβόητες γκρίζες ζώνες του Αιγαίου.

Ακόμα, ο Ανδρέας Παπανδρέου κατανοούσε αυτό που δεν

μοιάζει να κατανοούν κάποιοι επίγονοί του, ότι η κοινωνική συνοχή είναι προϋπόθεση, για να τεθούν και να πραγματοποιηθούν κοινοί οικονομικοί στόχοι, που ισχύουν για την συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων, στόχοι που είναι προϋποθέσεις για την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας, μια πορεία συνυφασμένη με την πρόοδο της πατρίδας μας.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, πρέπει βεβαίως να τονιστεί ότι η παρατεταμένη παρακμιακή οικονομική τροχιά της χώρας συνδέεται με βασικές επιλογές που έγιναν την κρίσιμη δεκαετία του '80, επιλογές που πιστεύουμε ότι ζημίωσαν τελικά τον τόπο. Όλα αυτά θα τα αποτιμήσει φυσικά ο ιστορικός του αύριο ζυγίζοντας τα συν και τα πλην της παρουσίας του Ανδρέα Παπανδρέου.

Εμείς, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, ενθυμούμεθα και τιμούμε σήμερα ένα μεγάλο πρωταγωνιστή της σύγχρονης πολιτικής μας ζωής, έναν άνθρωπο με σπάνιες αρετές και ανθρώπινα ελαττώματα, έναν άνθρωπο που είχε φανατικούς φίλους, αλλά και αυστηρούς επικριτές. Για όλους όμως ήταν μια σημαντική παρουσία και στην Αίθουσα αυτή και στη χώρα και διεθνώς.

Είναι κοινή η μοίρα των πολιτικών να ζουν τη βουή της εποχής τους, ένα μείγμα επευφημιών και αποδοκιμασιών. Να ζουν τη χαρά της επιτυχίας και τη θλίψη της αποτυχίας. Το λειτούργημα αυτό άλλωστε δεν θα άξιζε τίποτα, αν δεν είχε αυτήν την αγωνία των ακραίων ορίων και την άμιλλα της προσφοράς στον τόπο.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου έζησε τα όρια αυτά, τα πλέον ίσως ακραία όρια χαράς και λύπης, επιτυχίας και αποτυχίας, που μπορεί να ζησει ένας πολιτικός.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου υπήρξε μια ισχυρότατη προσωπικότητα, μια καταλυτική παρουσία που σφράγισε τη νεότερη ιστορία μας, τη νεότερη ιστορία της Ελλάδος, που στη μεταπανδρεϊκή εποχή βρίσκεται σε φάση περιθωριοποίησης στον ευρωπαϊκό χώρο, σε φάση αδυναμίας να εφαρμόσει συγκροτημένη και αξιόπιστη οικονομική πολιτική, σε φάση ατολμίας να προχωρήσει τις μεταρρυθμιστικές τομές που χρειάζονται στο κράτος, σε φάση κοινωνικής αναστάτωσης, της Ελλάδος, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, που επιτέλους αναζητά σοβαρότητα και δημιουργία, ποιότητα και αποτέλεσμα, που απαιτεί να βρει το δρόμο της για την εθνική μας αναγέννηση.

Αυτή είναι τελική η βαρύτερη ευθύνη για όλους μας είτε υπήρξαμε φίλοι είτε όχι του Ανδρέα Παπανδρέου.

(Χειροκροτήματα στην Αίθουσα)

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Απόστολος Κακλαμάνης): Η κ. Αλέκα Παπαρήγα Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας έχει το λόγο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΑΠΑΡΗΓΑ (Γενική Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του Κ.Κ.Ε.): Ο Ανδρέας Παπανδρέου μινείται ως μεγάλος και χαρισματικός ηγέτης, ως οραματιστής.

Χωρίς να έχουμε την ελάχιστη πρόθεση να αμφισβητήσουμε προσωπικές ικανότητες, εμείς κρίνουμε μια ιστορική προσωπικότητα με βάση το ερώτημα "στην υπηρεσία τίνος έθεσε τις ικανότητες και τη διορατικότητά του".

Ο Ανδρέας Παπανδρέου όπως είναι γνωστό έζησε πολλά χρόνια μακριά από την Ελλάδα σε κρίσιμες περιόδους, στην κατοχή, στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Είχε την ευκαιρία από την πανεπιστημιακή του ακόμη έδρα να μελετήσει τους στρατηγικούς σχεδιασμούς των Ηνωμένων Πολιτειών και άλλων διεθνών κέντρων που είχαν κεντρικό στόχο την αναχαίτιση της νικηφόρας πορείας των λαών, την ανάκτηση του χαμένου εδάφους λόγω του σοσιαλιστικού συστήματος μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Είναι πιθανόν να τράβηξε την προσοχή του Ανδρέα Παπανδρέου το αμερικανικό δικομματικό πολιτικό σύστημα διαχείρισης, αλλά και ο χειρισμός του συνδικαλιστικού κινήματος. Πιστεύουμε, ότι προβληματίστηκε σοβαρά για τον τρόπο μεταφοράς μιας τέτοιας πείρας οπωσδήποτε στις συνθήκες της Ευρώπης και ειδικά της Ελλάδας σε μια περίοδο που ο λαός είχε κουραστεί αφάνταστα και δικαιολογημένα από τη μακρόχρονη διακυβέρνηση από τη συντηρητική παράταξη, από τη διαπάλη ανάμεσα στα διάφορα κέντρα εξουσίας.

Η κυρίαρχη τάξη της χώρας μας τον έβλεπε με καχυποψία για ένα διάστημα, έτρεμε μπροστά στη ριζοσπαστική συνθηματολογία του όπως παραδείγματος χάρι "εναντίον της ΕΟΚ και του ΝΑΤΟ".

Η πιο σημαντική προσφορά του Ανδρέα Παπανδρέου προς την ελληνική κυρίαρχη τάξη ήταν ότι της απέδειξε πως μπορούσε στη συγκεκριμένη ιστορική φάση να γίνει πιο ευέλικτη απέναντι στο λαϊκό ριζοσπαστισμό, χωρίς να βάλει υποχρεωτικά σε κίνδυνο τα ιερά και τα όσα του συστήματος. Επίσης, ότι ήταν δυνατόν η αστική τάξη της χώρας μας να γίνει πιο ανθεκτική η ίδια, άρα και το σύστημα, κάνοντας δύο τύπου παραχωρήσεις: Αυτές που είχαν υπερωριμάσει, άρα είχαν χάσει την αρχική τους δυναμική και αυτές που μπορούσε να τις ανακαλέσει στην πορεία. Αυτό άλλωστε και έγινε. Όχι μόνο με την επιστροφή της Νέας Δημοκρατίας το 1990 αλλά και πιο πριν, την δετία. Ταυτόχρονα ο ιδρυτής του ΠΑΣΟΚ πρόσφερε, έστω με αρνητικό τρόπο, μια υπηρεσία σε όσους πιστεύουν στην υπόθεση του σοσιαλισμού. Απέδειξε κατά τη γνώμη μας ότι δεν υπάρχει τρίτος δρόμος. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου δούλεψε για να εφαρμοσθεί μετά, το 1981 το προδικτατορικό πρόγραμμα της Ένωσης Κέντρου, οπωσδήποτε με κάποιες προσαρμογές που κληρονόμησε ο αγώνας κατά της χούντας και το ρωμαλέο κίνημα των πρώτων χρόνων της Μεταπολίτευσης.

Η Κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου παραχώρησε το 1981 έως το 1983 αυξήσεις σε μισθούς και μεροκάματα, στις συντάξεις, αύξησε τις κοινωνικές επιχορηγήσεις, μοίρασε επιδόματα, έκανε επιλεκτικές παροχές, χωρίς να πάρει ούτε ένα μέτρο κατά των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων. Αντίθετα τους έδωσε νέα προνόμια.

Βεβαίως, αυτή η πολιτική είχε συνέπειες την απότομη αύξηση των ελλειμμάτων, την αύξηση των εμμέσων φόρων, οδήγησε στη συνέχεια στην υιοθέτηση σταθεροποιητικών προγραμμάτων που ήταν η σύγχρονη εκδοχή της λιτότητας.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου, αν και πιέστηκε, δεν ενέδωσε στο δογματισμό και στον αναγχρονισμό των κλασικών συντηρητικών κομμάτων. Αντίθετα προχώρησε σε ορισμένες θεσμικές μεταρρυθμίσεις που συγκινούσαν το λαό, παράλληλα όμως πήρε μέτρα για τη χειραγώγηση και τον έλεγχο του συνδικαλιστικού κινήματος, αξιοποιώντας ίσως και στην αντίστοιχη γαλλογερμανική εμπειρία. Δεν δίστασε να πάρει μέτρα που η Νέα Δημοκρατία δεν είχε τολμήσει, όπως τις πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, την επέμβαση στη ΓΣΕΕ με τη βοήθεια της δικαιοσύνης, το περίφημο άρθρο 4 στις ΔΕΚΟ. Τόλμησε να παραμερίσει την ΑΣΚΕ της ΔΕΗ, όταν ξέφυγε από τον κυβερνητικό έλεγχο και όταν αρνήθηκε να νομιμοποιήσει αυξήσεις στο ρεύμα.

Δεν συμφωνούμε με την κριτική ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν προετοίμασε την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ. Ήξερε ότι η καλύτερη προετοιμασία δεν ήταν οικονομική. Άλλωστε η Ελλάδα και εκτός ΕΟΚ ακολουθούσε πολιτική σύμφωνη με τη γραμμή της Κοινότητας. Με διορατικότητα είδε ότι η καλύτερη προετοιμασία ήταν η επεξεργασία της ψυχολογίας και της συνειδησης του λαού, να δεχθεί σαν κάτι το αναπόφευκτο και μοιραίο τη συμμόρφωση σε διεθνείς δεσμεύσεις.

Ο ίδιος προσωπικά άνοιξε το γνωστό θέμα για τα ρετιρέ και τα υπόγεια. Για το ότι ο ελληνικός λαός καταναλώνει περισσότερα απ' ό,τι παράγει. Επιχειρηματολογία, που, κατά τη γνώμη μας, αποσκοπούσε να προετοιμάσει το λαό μπροστά στις απαιτήσεις της ενιαίας εσωτερικής αγοράς της Κοινότητας.

Στην κατάλληλη στιγμή ο Ανδρέας Παπανδρέου πρωτοστατεί σ' αυτό που λίγο πριν φαινόταν απίστευτο. Το 1988, στο νέο μανιφέστο του ΠΑΣΟΚ, διακηρύσσει ότι οι άξονες του κόμματος είναι η οικονομία της αγοράς και ο δυτικός προσανατολισμός.

Εμείς θυμόμαστε καλά αυτό το καίριο σημείο. Καλό είναι να το θυμούνται και εκείνοι που προσπαθούν να παρουσιάσουν τον Ανδρέα Παπανδρέου όπως δεν ήταν ή όπως δεν ήθελε ο ίδιος να ήταν. Ας το πάρουν υπόψη και εκείνοι που θεωρούν

ότι η νεοφιλελεύθερη διαχείριση είναι θέμα προσώπων και μόνο.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας αντιμετώπισε τον ιδρυτή του ΠΑΣΟΚ με βάση αντικειμενικά δεδομένα βεβαίως, σε συνδυασμό με τα κριτήρια που διατηρεί ως σήμερα, προκειμένου να κρίνει το ρόλο μιας Κυβέρνησης και ενός ηγέτη απέναντι στο λαϊκό κίνημα. Γνωρίζουμε ότι οι φίλοι του Ανδρέα Παπανδρέου μας κατηγορήσαν ότι είμαστε σκληροί και ισοπεδωτικοί απέναντί του. Αντίπαλοί του για τους δικούς τους λόγους, ισχυρίστηκαν ότι είμαστε επιεικείς, ότι τάχα κάναμε διάφορα μορατόριουμ μαζί του.

Ανεξάρτητα από όλα αυτά πιστεύουμε ότι έχουμε το δικαίωμα να πούμε ότι τον αντιμετωπίσαμε ως πολιτικό ηγέτη ανοιχτά και στα ίσια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Ο Πρόεδρος του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου κ. Νίκος Κωνσταντόπουλος έχει το λόγο.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ (Πρόεδρος του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου): Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, τα πολιτικά μνημόσυνα δεν αποτελούν προκαταβολή ιστορικής κρίσης, ούτε υστερόγραφο ζωής. Ούτε βεβαίως αποτελούν ευκαιρία για να τακτοποιήσουν τους λογαριασμούς τους οι ζωντανοί. Δίνουν τη δυνατότητα να σκεφθούμε και να μιλήσουμε, ήρεμα και απλά, για το σύνολο των γεγονότων που μας αντιστοιχούν και μας περικλείουν, για το σύνολο των καταστάσεων που μας κουβαλάνε μέσα τους, που μας πηγαίνουν προς τις εξελίξεις.

Η απόπειρα αποτίμησης του έργου μιας πολιτικής προσωπικότητας όπως ο Ανδρέας Παπανδρέου, μας παραπέμπει ευθέως στην εκτίμηση της συνολικής πορείας της χώρας τις τελευταίες δεκαετίες, μιας πορείας που επηρεάστηκε βαθύτατα από τις αποφάσεις, τις επιλογές και τις πράξεις του συγκεκριμένου πολιτικού ηγέτη, που είχε πρωταγωνιστικό ρόλο, που είχε ιστορική παρουσία.

Οι εκδηλώσεις τιμής για εκείνους που έφυγαν, δεν είναι θέαμα. Δεν είναι θέαμα, μέσα από το οποίο επαναποθετούνται εξωραϊσμένοι και οι νεκροί και οι ζωντανοί, για να αισθάνονται όλοι τακτοποιημένοι και ήσυχοι.

Με αυτήν την έννοια η αποψινή συζήτηση πρέπει να είναι μία αφορμή αυτογνωσίας, ευκαιρία στοχασμού για τα μεγάλα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας, πεδίο προσεκτικής διερεύνησης των προοπτικών του τόπου μας. Αυτή νομίζω είναι και η μεγαλύτερη τιμή που μπορεί να αποδοθεί σε έναν πολιτικό άνδρα, η μεγαλύτερη τιμή που μπορεί να γίνει αυτήν τη στιγμή στον Ανδρέα Παπανδρέου.

Η πολιτική προοπτική μιας χώρας, πιστεύω ότι εξαρτάται από τη δύναμη αυτοπροσδιορισμού που έχει. Η διάθεση μυθοπλασίας και η φανταστική επεξεργασία της πραγματικότητας, πιστεύω ότι έχουν, με οδυνηρό τρόπο, εξαντλήσει τα περιθώρια τους στη νεότερη πολιτική μας ιστορία.

Να αποτιμήσουμε, λοιπόν, το έργο του Ανδρέα Παπανδρέου σημαίνει να εκτιμήσουμε τι έγινε στην Ελλάδα κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Εάν αυτό που έγινε επιτρέπει στη χώρα σήμερα να πάει ένα βήμα πιο μπροστά, να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του μέλλοντος.

Η Ελλάδα συμπληρώνει ιστορική διαδρομή μισού αιώνα, μετά την απελευθέρωσή της φορτωμένη με όλα όσα άφησαν πίσω τους η μετεμφυλιακή περίοδος, η δικτατορία και η Μεταπολίτευση. Στη συνείδηση του Έλληνα πολίτη κυριαρχεί η στυφή αίσθηση ότι διαρκώς λέμε πως ανοίγουν διάφοροι κύκλοι ιστορικών περιόδων, χωρίς να ολοκληρώνονται, αφήνοντας πίσω τους αδικαιώτους αγώνες και χαμένες ευκαιρίες, αναξιοποίητες θυσίες. Γι' αυτό και η Ελλάδα του 2000, πιστεύω πως ζει ταυτόχρονα σε διαφορετικούς ιστορικούς χρόνους, και στο 2000 και στο παρελθόν, που δεν τους αξιοποίησε στην ώρα τους και με το σωστό τρόπο.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου υπήρξε αναμφίβολα μία πληθωρική προσωπικότητα, ηγετικών παρεμβάσεων, που επηρέασε τις εξελίξεις στη νεότερη ιστορία μας. Τα εφηβικά και πανεπιστημιακά χρόνια των επαναστατικών αναζητήσεων και ρήξεων, τα διαδέχθηκε μακρά περίοδος ασυνέχειας και απουσίας. Η

ιστορία, όμως, είναι εκείνη που καταγράφει ότι από την πρώτη στιγμή της ενεργητικής του συμμετοχής στα πολιτικά δρώμενα, μετά την επιστροφή του, μέχρι το τέλος της ζωής του, υπήρξε πόλος πολιτικών διεργασιών και λαϊκών συσπειρώσεων, που διαμόρφωσαν καταστάσεις και εξελίξεις.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου βρίσκεται πια στην αποκλειστική δικαιοδοσία της ιστορίας. Τελείωσαν οι μάχες της ζωής γι' αυτόν. Η ζωή, όμως, δεν θα πάψει να ασχολείται μαζί του, όπως άλλωστε και η ιστορία δεν περίμενε τον θάνατό του για να αρχίσει το έργο της.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου κατέκτησε τη θέση του, στη ζωή και την ιστορία, παλεύοντας με το δικό του ανθρώπινο και πολιτικό πάθος. Ώθησε τις μέρες του προς τα γεγονότα. Έδωσε στα γεγονότα το δικό του νόημα. Το νόημα που ήθελε γι' αυτά. Δεν περίμενε τις εξελίξεις στη γωνία. Ευρηματικός, αλλά και απρόβλεπτος, προκαλώντας ενθουσιασμούς αλλά και εγείροντας μεγάλες απογοητεύσεις και αμφισβητήσεις, βρήκε δρόμους επικοινωνίας με τον κόσμο, που του έδωσε μοναδική αναγνώριση.

Διέτρεξε τις αντιφάσεις της ελληνικής πραγματικότητας. Τις αξιοποίησε. Αλλά ανέδειξε και τις δικές του αντιφάσεις. Έζησε τις αντιφάσεις της ελληνικής πραγματικότητας μέσα από τις δικές του αντιφάσεις.

Διαμόρφωσε συγκρούσεις, αλλά διαμόρφωσε και πλάνες. Άλλες του επιφυλάχθηκαν. Άλλες τις επεδίωξε.

Η κεντρική πολιτική συνεισφορά του Ανδρέα Παπανδρέου υπήρξε το ότι συνέβαλε καθοριστικά στην εμπέδωση του συστήματος της δημοκρατικής εναλλαγής, το ότι έδωσε πολιτική προοπτική εξουσίας στην προοδευτική πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Μια πλειοψηφία, που είχε υποστεί το μονοπώλιο της εξουσίας της μετεμφυλιακής Δεξιάς, σε όλες τις αποχρώσεις και με τις γνωστές σε όλους μας συνέπειες.

Βεβαίως στη διαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου, που έκανε δυνατή τη δημοκρατική αλλαγή μετά τη Μεταπολίτευση, καθοριστικός υπήρξε ο ρόλος του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Το πολιτικό σύστημα ενός ιδεολογικού διπολισμού και μιας δικομματικής πόλωσης, Καραμανλής και Παπανδρέου το θέλησαν, γιατί ήταν οι πρωταγωνιστές του και πήγαινε στα μέτρα τους. Πιστεύω πως, όσο περνάει ο καιρός, το σύστημα αυτό δείχνει ότι εξάντλησε το δυναμισμό του, την εσωτερική του δυναμική.

Η δυναμική κατάκτησης της εξουσίας και η ισχυρή αντιπαράθεση και στο συμβολικό επίπεδο με το μονοπώλιο εξουσίας της συντηρητικής παράταξης, είναι θετικό της όλης συνεισφοράς του Παπανδρέου. Τα πρώτα βήματα για τη διαμόρφωση ενός κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα, επίσης. Η ολοκλήρωση μέτρων αποκατάστασης της δημοκρατικής νομιμότητας και του κράτους δικαίου συνολικά, αποτελούν επίσης σημαντική συμβολή και αναγκαία για την ολοκλήρωση μιας ιστορικής περιόδου της ελληνικής κοινωνίας. Ένα έργο, όμως, που έμεινε στη μέση του δρόμου. Ένα έργο που έμεινε μετέωρο. Ένα έργο που δεν ολοκληρώθηκε.

Συγκρούστηκε επιτυχώς με το παρελθόν και συνθηματολογικά, αλλά δεν μπόρεσε να συγκρουστεί εγκαίρως με τις ραγδαίες αλλαγές στο διεθνές περιβάλλον και να προετοιμάσει την Ελλάδα γι' αυτές, γιατί επαναπαύτηκε στον εαυτό του και ωραιοποίησε τις αδυναμίες του, ως προτερήματα ενός πολιτικού τρόπου εξουσίας.

Σήμερα, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, η αναφορά στην κοινωνική διάσταση της δημοκρατίας, στην κοινωνική διάσταση που νομιμοποιεί τη δημοκρατία, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι δεν διεκπεραιώνεται με μηχανιστικό και λογιστικό τρόπο, δεν διεκπεραιώνεται με ένα μίγμα πολιτικού αυταρχισμού και κοινωνικής σκληρότητας.

Αν, λοιπόν, γίνεται αναφορά στην προσπάθεια εδραίωσης και δημιουργίας ενός κοινωνικού κράτους, τότε γίνεται με αυτόν τον υπομνηματισμό: Ότι η κοινωνική διάσταση της δημοκρατίας είναι που χρειάζεται να πάρει σήμερα έμφαση, διεύρυνση και στήριξη. Γιατί μονάχα η κοινωνική διάσταση της δημοκρατίας νομιμοποιεί κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά την όποια πολιτική.

Η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης είχε να κλείσει –και έπρεπε να κλείσει– μεγάλους λογαριασμούς με το παρελθόν της. Τρεις δεκαετίες ανώμαλου κοινωνικού και πολιτικού βίου δημιούργησαν στρεβλώσεις, καθυστερήσεις, σύνδρομα που έπρεπε να ξεπεραστούν. Σε αυτό το πολιτικό κλίμα, αναπτύχθηκαν οι πρωτοβουλίες του Ανδρέα Παπανδρέου. Και πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι συνέλαβε με επιτυχία την ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας για την τακτοποίηση αυτών των ανοιχτών ιστορικών λογαριασμών. Με επιτυχία τη συνέλαβε και με ευστοχία την εξέφρασε αυτήν την ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας.

Άνοιξε όμως και δικούς του λογαριασμούς, άλλους λογαριασμούς καθυστέρησης, απώλειας ευκαιριών, αποπροσανατολισμού και συνθηματολογικών γενικεύσεων.

Έχει ευθύνη, γιατί από ένα σημείο και πέρα, συντηρήθηκε το ίδιο πολωτικό κλίμα τεχνητά, την ίδια ώρα που γύρω μας υπήρξαν κοσμογονικές αλλαγές και επιταχύνθηκαν ιστορικές διαδικασίες, που απαιτούσαν από την Ελλάδα διαφορετικό βηματισμό.

Το πέρασμα στη νέα ιστορική περίοδο δεν έγινε.

Τελικά, τα όρια της εποχής του –αυτό πιστεύω– τα όρια των ιστορικών συγκυριών που διαμόρφωσαν την πολιτική ιδιοσυγκρασία του, δεν μπόρεσε να τα υπερβεί ο Ανδρέας Παπανδρέου, έτσι όπως διακήρυξε.

Η εμμονή στο πολωτικό πολιτικό σύστημα της δικομματικής εναλλαγής και των μονοκομματικών αυτοδυναμιών με ό,τι αυτό συνεπάγεται, η υπερβολική επιμονή στη θεωρία της αποφυγής του πολιτικού κόστους, η αξιοποίηση των προβλημάτων εξωτερικής πολιτικής με κριτήρια και εσωτερικών εντυπώσεων, η ουσιαστική αδυναμία προσαρμογής στις απαιτήσεις της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας, υπήρξαν αρνητικά σημεία που δεν επέτρεψαν στον Ανδρέα Παπανδρέου να γυρίσει σελίδα και να ανοίξει διαφορετικές προοπτικές για το μέλλον της ελληνικής κοινωνίας.

Αυτά ακριβώς είναι τα σημεία που σήμερα αποτελούν τα μεγάλα προβλήματα της χώρας.

Θέλω να κάνω μία τελευταία αναφορά στις σχέσεις του Ανδρέα Παπανδρέου με τα κόμματα της Αριστεράς και να τονίσω ότι σε αυτό το σημείο συμπυκνώνεται με αξιοπρόσεκτο τρόπο το προβληματικό στοιχείο της πολιτικής του τακτικής.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν αποδέχθηκε ποτέ την ιδέα ισότιμης σχέσης με τις δυνάμεις της Αριστεράς. Τις αντιμετώπιζε πάντα ως δυνάμεις που είναι εκ των πραγμάτων υποχρεωμένες να αποδέχονται μία ετεροβαρή σχέση μαζί του, όποτε και όπως εκείνος έκρινε ότι έχει ανάγκη αυτή τη συμμαχία.

Αυτή η αντίληψη τροφοδότησε αδιέξοδες συγκρούσεις, περιθωριοποίησε πολιτικές δυνάμεις, διαμόρφωσε σε λάθος βάση την πολιτική παιδεία των χρόνων που άνοιξαν, των χρόνων που διέρρευσαν.

Υπήρξε ένα μόνιμο στοιχείο πιστεύω, ανορθολογισμού στην πολιτική ζωή που είχε αρνητικές λειτουργίες και αρνητικές παρενέργειες.

Ο ρόλος του Ανδρέα Παπανδρέου με όλα αυτά υπήρξε πρωταγωνιστικός. Έχουν ιστορικό αντίκρουσμα και τα προτερήματά του και οι αδυναμίες του.

Μιλώντας στην ελληνική Βουλή για τον Ανδρέα Παπανδρέου, επιτρέψτε μου να θέλω να έχω την εσωτερική ισορροπία ενός πολίτη που είπε πάντα ανοιχτά τη γνώμη του, χωρίς να την εξαρτά από υπολογισμούς θέσεων, ρόλων, προσδοκιών και κινδύνων.

Θέλω να έχω επίσης, την ιστορική συνέπεια με τα βιώματα της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας που τα έζησαν όλοι με ατομική και συλλογική ευθύνη στα ανοιχτά πεδία της ζωής.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, τιμώντας προχθές τον Καραμανλή, τιμώντας σήμερα τον Ανδρέα Παπανδρέου, δύο πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν στη νεότερη περίοδο της ελληνικής ιστορίας, είναι ανάγκη να επισημάνουμε ότι μέσα από αυτές τις εκδηλώσεις τιμής πρέπει να ενισχύσουμε το ουσιαστικό κοινωνικό, ηθικό και ιδεολογικό περιεχόμενο της

πολιτικής σήμερα. Σε μία περίοδο όπου δεν είναι της μόδας απλώς η απολιτική, όπου είναι της μόδας η αντιπολιτική. Η αντιπολιτική που διαμορφώνεται ακριβώς, γιατί πολλοί είναι εκείνοι που θέλουν να αξιοποιούν αρνητικά το φορμαρισμό, την υποκρισία και την ευκολία, με την οποία λέγονται αντίθετα πράγματα, ανάλογα με τις περιστάσεις.

Γι'αυτό είναι αναγκαία η επισημάνση ότι σε μία τέτοια περίοδο, που όπως εύστοχα έχει ειπωθεί, δεν είναι όμοια με όλες τις άλλες, αλλά είναι μία από τις λίγες περιόδους στη νεότερη πολιτική ιστορία, μέσα από τέτοιες εκδηλώσεις τιμής, η μεγαλύτερη προσφορά προς τα ιστορικά πρόσωπα είναι να αποκομίζουμε όλοι μας το αναγκαίο μέγεθος αυτογνωσίας και την αναγκαία δύναμη αυτοπροσδιορισμού.

(Χειροκροτήματα από την πτέρυγα του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Ο Πρόεδρος του Δημοκρατικού Κοινωνικού Κινήματος κ. Δημήτριος Τσοβόλας, έχει το λόγο.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΟΒΟΛΑΣ (Πρόεδρος του ΔΗ.Κ.ΚΙ.): Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, ο Ανδρέας Παπανδρέου ανήκει σε εκείνες τις ιστορικές προσωπικότητες και φυσιογνωμίες που νιώθεις αμήχανα όταν καλείσαι να μιλήσεις γι' αυτές, ιδιαίτερα όταν ανήκεις σε όσους είχαν την τύχη, το προνόμιο, θα έλεγα, να συνεργαστούν επί μακρό χρονικό διάστημα μαζί του.

Ο Ανδρέας είχε λάμψη, είχε μεγαλείο, είχε και πάθος. Είχε το σπάνιο προνόμιο που συνθλίβει τελικά τους ανθρώπους, που συνδυάζει τα αντίθετα, το απόμακρο και δυσπρόσιτο του μεγάλου, με τη βαθιά ανθρωπιά που δίνει το πάθος, την ενόραση του ηγέτη με τη γνήσια λαϊκότητα του συντρόφου. Αυτή η σπάνια σύζευξη οδηγεί σε σφοδρότητα αισθημάτων εξίσου αντιθέτων.

Στον Ανδρέα Παπανδρέου ήσουν υποχρεωμένος, ήθελες, δεν ήθελες, να σταθείς, να πάρεις θέση. Ουδέποτε μπορούσες να αδιαφορήσεις, σε όποιο Κόμμα και αν ανήκες. Προνόμιο και αυτό των εκλεκτών της μοίρας, αυτών που χαράσσουν δρόμους, αυτών που είναι πραγματικά αρχηγοί, που δεν χρειάζεται να γίνουν ομαδάρχες, να συνωμοτήσουν, να συκοφαντήσουν, να παζαρέψουν και να ευτελίσουν ακόμα το ρόλο τους.

Ο Ανδρέας εκλέγονταν, όπως θυμόμαστε όλοι, Πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ δια βοής, γιατί με κάποια έννοια ήταν ο ξεχωριστός, ήταν ο μόνος και τέτοιος έμεινε ως το πικρό τέλος του.

Σαν γνήσιος λαϊκός ηγέτης και αρχηγός ήταν φυσικό να ήταν και οραματιστής και σαν μεγάλος δάσκαλος που ήταν, ήξερε να μεταδίδει το όραμα και στους άλλους και πολύ περισσότερο στο λαό. Γνώριζε πως ο ηγέτης πρέπει να δείχνει δρόμους, να μετατρέπει τις ατραπούς σε λεωφόρους και να εμπνέει το λαό. Γνώριζε να κάνει ευθέως και ευθαρσώς τις μεγάλες ρήξεις και να αναλαμβάνει ταυτόχρονα τις πολιτικές ευθύνες των πράξεών του.

Κατά την αντίληψη του Ανδρέα Παπανδρέου, ο ηγέτης, ο αρχηγός δεν είναι λογιστής, δεν κρατά τεφτέρια. Δεν είναι ο πρώτος στατιστικολόγος του λαϊκού κινήματος. Δεν κρύβεται πίσω από άλλους. Ό,τι έχει να πει, το λέει ευθαρσώς και αναλαμβάνει τις ευθύνες του.

Ήταν όμως ο Ανδρέας και μεγάλος πολιτικός, γι' αυτό γνώριζε καλύτερα από τον καθένα ότι η πολιτική είναι η τέχνη του εφικτού. Γνώριζε πολύ καλά ότι ο ρόλος του ηγέτη είναι κάθε στιγμή να συνδέει το επιθυμητό του οράματος με το εφικτό της πράξης, εξασφαλίζοντας όμως απαραίτητα το κοινωνικά αναγκαίο, όπως τονίζε πολλές φορές στα συλλογικά όργανα. Δική του, άλλωστε, ήταν αυτή η διατύπωση σπάνιας λιτότητας και μοναδική στην αλήθεια της, ιδιαίτερα στις μέρες μας, όπου από το λαό αφαιρείται, όχι μόνο το όραμα, αλλά και το κοινωνικά αναγκαίο.

Οι θύελλες που ζούμε και αυτές προέρχονται από την παραβίαση αυτού του σοφού κανόνα που δίδαξε και έκανε πραγματικότητα ο Ανδρέας Παπανδρέου.

Ο Ανδρέας ήξερε να κρατά αυτήν τη λεπτή ισορροπία μεταξύ οράματος, πράξης και κοινωνικά αναγκαίου. Η διαί-

σθηση του μεγάλου ηγέτη τον προσανατόλιζε για τα όρια κάθε φορά. Βαθύτατα ανθρωπιστής, δεν διανοήθηκε να θυσιάσει το λαό για οποιοδήποτε τίμημα και για οποιαδήποτε σκοπιμότητα. Γι' αυτό και ο λαός του το απέδωσε στις πιο δύσκολες ώρες του. Αυτό εξηγεί και το μοναδικό 41% που πήρε το ΠΑΣΟΚ, το δύσκολο καλοκαίρι του 1989, κάτω από εκείνες τις γνωστές στο λαό συνθήκες, αυτό το 41% που κανείς αντίπαλος από τους τόσους που υπήρχαν τότε, μέσα και έξω από το ΠΑΣΟΚ, δεν το κατάλαβε ούτε τότε ούτε μέχρι σήμερα, γι' αυτό και ο Παπανδρέου ακόμα και όταν εγκαταλείφθηκε από πολλούς υψηλά ιστάμενους συνεργάτες του, τον πικρό χειμώνα του 1988, μετά την εγχείρηση ανοικτής καρδιάς, δεν ήταν μόνος.

Του έμεινε το πιο σημαντικό, ο λαός που τον ξανάφερε στην εξουσία ευγνωμονώντας τον για όσα εκείνος του προσέφερε στην οκταετία του '80 παρά τα όποια λάθη που μπορεί να έγιναν και πράγματι έγιναν.

Του έμειναν επίσης πιστοί και κάποιοι ελάχιστοι συνεργάτες του που ποτέ δεν ήταν στο στενό περιβάλλον του αλλά όμως πίστευαν στην ιδεολογία του ΠΑΣΟΚ και σ' αυτόν τον ίδιο.

Αυτήν την οκταετία του προοδευτικού ΠΑΣΟΚ, την οκταετία του 1981-1989 πολλοί σήμερα αλλά και μετά το 1989, προσπαθούν να δυσφημίσουν και να κάνουν το λαό να την ξεχάσει με τις αντιδημοκρατικές θεωρίες περί μονοδρόμου.

Αφουγκράζονταν, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, ο Ανδρέας Παπανδρέου τις ανάγκες του λαού. Έλεγε και είχε δίκιο ότι οι αλλαγές στο γόνιμο έδαφος της κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας γίνονται μόνο όταν είναι ώριμες στη συνείδηση του λαού. Γιατί τότε μόνο έχουν διάρκεια. Γιατί δεν έχουν διάρκεια όταν κρίνει τις αλλαγές αυτές μια ομάδα εμπειρογνομόνων ή τεχνοκρατών μέσα και έξω από την Ελλάδα.

Καταξιωμένος ο Ανδρέας επιστήμονας, οικονομολόγος ο ίδιος, δεν μετέπεσε στο ρόλο του τεχνοκράτη. Επέμενε και παρέμεινε πολιτικός. Γι' αυτό και την οικονομία, την επιστήμη που υπηρέτησε τόσα χρόνια σαν πανεπιστημιακός δάσκαλος, τη διατήρησε αυστηρά στα όρια της κοινωνικής επιστήμης. Την υπέταξε στην πολιτική επιλογή. Η οικονομία ήταν για τον Ανδρέα Παπανδρέου πάντα πολιτική οικονομία, δηλαδή οικονομία πολιτικών επιλογών και όχι αριθμών. Ασφαλώς είναι νωρίς να γίνει, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, η συνολική αποτίμηση του έργου του Ανδρέα. Λείπει η νηφαλιότητα της απόστασης από τη θυελλώδη εκείνη εποχή που έδρασε και που είναι μακρά. Φαίνονται όμως από τώρα τα ίχνη του περάσμάτος του παρά τα όποια λάθη που έγιναν και αυτά.

Στην Ελλάδα της δεκαετίας του '60 με νωπές τότε της μνήμης του εμφυλίου, με τον Αμερικανό πρεσβευτή σε ρόλο υπερκυβερνήτη, ακούγεται από τον Ανδρέα για πρώτη φορά η κραυγή που έκτοτε θα τον συνοδεύει: "Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες, ο στρατός στο έθνος".

Όσοι ανήκουν στην άλλη Ελλάδα, αυτήν που έχασε στον εμφύλιο, ξέρουν τι σήμαινε τότε αυτή η κραυγή, αλλά ξέρουν τι σημαίνει αυτή η κραυγή και σήμερα. Τότε μπήκε για πρώτη φορά διεκδικητικά το ζήτημα της εθνικής ανεξαρτησίας και της εθνικής αξιοπρέπειας.

Βαθιά τα ίχνη του Ανδρέα και στην επταετία του αντιδικτατορικού αγώνα. Ανένδοτος στα πλαίσια της αντιδικτατορικής δράσης.

Η ίδρυση του ΠΑΣΟΚ το 1974 φέρνει για πρώτη φορά ελεύθερα στα στόματα των Ελλήνων πολιτών το αίτημα για σοσιαλισμό, λέξη απαγορευμένη μέχρι τότε για πολλές δεκαετίες. Και το 1981 με το μοναδικό 48% μέσα σε επτά χρόνια, το άλλο μισό του ελληνικού λαού, το παραγκωνισμένο επί δεκαετίες, μπαίνει με ορμή στην ανοικοδόμηση μιας νέας Ελλάδας και ζητεί πολιτική αποκατάσταση αλλά και ρόλο στα πλαίσια της εθνικής λαϊκής ενότητας που προώθησε με πάθος ο Ανδρέας Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ.

Στην οκταετία 1981-89 προωθήθηκε η ισοπολιτεία σε πολύ μεγάλο βαθμό, προϋπόθεση άλλωστε για τη δημοκρατία και την εθνική συμφιλίωση. Στεγανά δεκαετιών στη Δημόσια Διοίκηση, στις Ένοπλες Δυνάμεις και τα Σώματα Ασφαλείας καταργήθηκαν σταδιακά. Αυτό και μόνο κατά την άποψή μας,

είναι έργο ιστορικής κλίμακας, ικανό να κατοχυρώσει θέση στην ιστορία για τον Ανδρέα Παπανδρέου και το τότε προοδευτικό ΠΑΣΟΚ. Βεβαίως αυτά προκάλεσαν και δυσάρεσκειες μέσα και έξω απ' την Ελλάδα, στους εξωθεσμικούς παράγοντες, αλλά και στις ξένες πρεσβείες. Έκτοτε, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, και μέχρι πριν λίγους μήνες, αυτά όλα τα θεωρούσε ο λαός και όλοι μας ως αυτονόητα. Δυστυχώς όμως, τις τελευταίες εβδομάδες και αυτά κινδυνεύουν να κλυδωνιστούν.

Η αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης και η δικαίωσή της ήταν η άλλη ιστορική εκκρεμότητα που έκλεισε στην οκταετία '81-'89 με τον Ανδρέα Παπανδρέου.

Οι θεσμοί λαϊκής συμμετοχής, η απελευθέρωση του συνδικαλιστικού κινήματος, το Εθνικό Σύστημα Υγείας, το κράτος πρόνοιας, που τότε άρχισε να οικοδομείται είναι εκφράσεις του αιτήματος για αλλαγή που προωθήθηκαν την οκταετία 1981-1989 και που κατεδαφίστηκαν μετά το 1989.

Την οκταετία εκείνη έφαγε κυριολεκτικά ψωμί ο ξεχασμένος, για πολλές δεκαετίες, μη προνομιούχος Έλληνας. Την ίδια οκταετία αναδείχτηκαν μέσα στα περιθώρια του διπολισμού, που ακόμη τότε κυριαρχούσαν και οι δυνατότητες μιας πολυκεντρικής εξωτερικής πολιτικής. Κάτι που κόστισε σε συμπάθειες στον Ανδρέα Παπανδρέου, αλλά κατοχύρωσε τα εθνικά θέματα ή τουλάχιστον τα προώθησε.

Ποιος δεν θυμάται, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, το Μάρτη του 1988. Είχα την τιμή να είμαι μέλος στο Υπουργικό Συμβούλιο όπου ο Ανδρέας Παπανδρέου εισηγήθηκε σε αυτό και απάντησε με το "μολών λαβέ" στους Τούρκους και τους προστάτες τους, οι οποίοι δεν τόλμησαν τελικά να υλοποιήσουν τις απειλές τους για παραβίαση των εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων.

Σήμερα, που οι σταθερές αρχές της εξωτερικής πολιτικής εγκαταλείφθηκαν, οι συμπάθειες των ξένων συναγωνίζονται με τις γκριζές ζώνες στο Αιγαίο. Όλο αυτό το πατριωτικό, προοδευτικό και δημοκρατικό κυβερνητικό έργο της οκταετίας '81-'89, οι διάδοχοι του Ανδρέα Παπανδρέου θέλησαν και επιχειρούν καθημερινά να το δυσφημίσουν και να το ακυρώσουν.

Και σήμερα, τελείως υποκριτικά, αναιρώντας κάποιοι τον μέχρι χθες εαυτό τους, το εκθειάζουν αυτό το έργο. Επιτέλους ας πάρουν μια υπεύθυνη μόνιμη θέση και όχι ευκαιριακή. Αυτό το απαιτεί η μέρα, αλλά το απαιτεί και ένας ελάχιστος φόρος τιμής απέναντι στον ιδρυτή του ΠΑ.ΣΟ.Κ., τον Ανδρέα Παπανδρέου. Γιατί ο πραγματικός εκσυγχρονισμός της πολιτικής επιβάλλει ειλικρινείς κουβέντες και όχι υποκριτικές.

Δεν μπορεί παραδείγματος χάρι, ο κύριος Πρωθυπουργός μέχρι χθες, μέσα και έξω από τη Βουλή, σε ομιλίες και συνεντεύξεις να λέει ότι στο παρελθόν η Ελλάδα, δηλαδή επί πρωθυπουργίας του Ανδρέα, ήταν στο περιθώριο, ήταν απομονωμένη, ενώ από το 1996 δήθεν, που αυτός είναι Πρωθυπουργός, είναι υπολογίσιμη χώρα που κινείται και εκφράζει τα συμφέροντά της και από την άλλη πλευρά να μιλάει σήμερα αντιφατικά και υποκριτικά για τη σωστή πατριωτική εξωτερική και εθνική πολιτική του Ανδρέα Παπανδρέου.

Δεν μπορεί και αυτός, αλλά και ο Υπουργός Εθνικής Οικονομίας και άλλοι Υπουργοί της σημερινής Κυβέρνησης –μέχρι χθες όπως το έχουμε ακούσει και μέσα στη Βουλή– να αναθεματίζουν την οικονομική και κοινωνική πολιτική της οκταετίας 1981-1989 και σήμερα να λένε τα τελείως αντίθετα. Ας κάνουν επιτέλους τις οριστικές επιλογές και ας κάνουν τον απολογισμό, τον πολιτικό, για εκείνη την περίοδο.

Ένα ξεχωριστό κεφάλαιο, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, σε αυτό το σύντομο αφιέρωμα, θα έπρεπε να είναι η παραπομπή του Ανδρέα Παπανδρέου το καλοκαίρι του 1989 και η ταλαιπωρία του στο Ειδικό Δικαστήριο. Δεν θα αναφερθώ όμως σε αυτά, γιατί πιστεύω ότι δεν είναι ώρα, αλλά και γιατί σέβομαι αυτήν εδώ την ιερή στιγμή. Θα πω, όμως ότι θεωρώ τιμή μου και προνόμιο ότι υπερασπίστηκα και δεν το μετάνιωσα ποτέ ούτε και πρόκειται να το μετανιώσω, και αυτόν και το ΠΑ.ΣΟ.Κ. και ολόκληρη τη δημοκρατική παράταξη, όταν κάποιοι άλλοι

τότε, όχι μόνο έλαμψαν με την απουσία τους, αλλά ταυτόχρονα μεθόδευσαν καταδίκες για να υλοποιήσουν τις προσωπικές πολιτικές τους στρατηγικές.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ (Υπουργός Δικαιοσύνης): Ήσουν κατηγορούμενος.

(Θόρυβος στην Αίθουσα)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΟΒΟΛΑΣ (Πρόεδρος του ΔΗ.Κ.ΚΙ.): Και θα πω ότι έπρεπε να αισθάνονται τύψεις, όχι μόνο όσοι τον παρέπεμψαν αλλά και οι σύντροφοί του που τον εγκατέλειψαν. Ή τουλάχιστον, θα έπρεπε σήμερα να προτιμήσουν τη σωπή ακολουθώντας τη ρήση: "Το σιωπάν κρείττον εστί του λαλείν". Αυτό γιατί ο ελληνικός λαός και κυρίως οι προοδευτικοί πολίτες έχουν και μνήμη και κρίση. Γι' αυτό δεν ανέχονται άλλη υποτίμηση της νοημοσύνης τους ούτε παραχάραξη της νεότερης πολιτικής ιστορίας.

Πολύ περισσότερο δεν ανέχονται κάποιους που εγκατέλειψαν τον Ανδρέα στις δύσκολες στιγμές ή που πρόδωσαν έκτοτε και μέχρι σήμερα τις ιδέες και τις πολιτικές του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και του Ανδρέα, να αποκαλούν προδότες του ίδιου του Ανδρέα Παπανδρέου αυτούς που έβαλαν εκείνες τις κρίσιμες στιγμές τα στήθη τους μπροστά με πολιτικές συνέπειες. Αυτούς που συνεχίζουν ανυποχώρητα τον ιδεολογικό και πολιτικό αγώνα που ξεκίνησε ο Ανδρέας Παπανδρέου και το ΠΑ.ΣΟ.Κ. για κοινωνική αλληλεγγύη, για ανθρωπιά, για δημοκρατία και για αξιοπρέπεια, αυτούς που συνεχίζουν να στέκονται πλάι στο λαό. Με άλλα λόγια ο προοδευτικός λαός δεν ανέχεται οι πραγματικοί θήτες του Ανδρέα και του ΠΑ.ΣΟ.Κ. να εμφανίζονται ως τιμητές του, επειδή αυτό εξυμνηρεί σήμερα τις επικοινωνιακές τους πολιτικές.

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, η επάνοδος του Ανδρέα Παπανδρέου στην εξουσία το 1993 τον βρήκε με το ίδιο πάντα πνεύμα, αστραφτερό. Όμως το σώμα δεν τον ακολουθούσε στον ίδιο με το παρελθόν βαθμό. Το διεθνές περιβάλλον είχε αλλάξει δραματικά. Αυτό ήταν κάτι που απαιτούσε νέες εκστρατείες, νέες συνθέσεις, αναδόμηση στρατηγικής και τακτικής αλλά και πλήρη δραστηριοποίηση.

(Θόρυβος στην Αίθουσα)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Σας παρακαλώ, αυτήν τη στιγμή οφείλουμε όλοι να τη σεβαστούμε.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΤΣΑΝΕΒΑΣ: Και εμείς και όλοι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Ο καθένας οφείλει να τη σεβαστεί.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΤΣΑΝΕΒΑΣ: Για τον Ανδρέα μιλάμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Σας παρακαλώ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΟΒΟΛΑΣ (Πρόεδρος του ΔΗ.Κ.ΚΙ.): Προσπαθώντας να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες, ακολούθησε μια οικονομική πολιτική που πιστεύω ότι δεν ήταν η δική του πολιτική. Πεποίθησή μου ήταν τότε ότι μετά από μια περίοδο προσαρμογής θα επανερχόμασταν σε αυτό που πάντοτε είχε την απόλυτη προτεραιότητα γι' αυτόν στο κοινωνικά αναγκαίο όπως προανέφερα. Η τοποθέτηση του αείμνηστου Γεώργιου Γεννηματά στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας σηματοδοτούσε κατά την άποψή μου την πρόθεση πολιτικού χειρισμού της οικονομίας και στροφή εν καιρώ, κάτι που το είχαμε κάνει

άλλωστε και με το πρόγραμμα σταθεροποίησης 1986...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Κύριε Πρόεδρε, σας ζητώ συγγνώμη...

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΟΒΟΛΑΣ (Πρόεδρος του ΔΗ.Κ.ΚΙ.): Τελειώνω, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): ... αλλά αυτή η ειδική συνεδρίαση σήμερα είναι αφιερωμένη στη μνήμη του πρώην Πρωθυπουργού και Προέδρου του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος Ανδρέα Παπανδρέου.

(Χειροκροτήματα από την πτέρυγα του ΠΑ.ΣΟ.Κ.)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΟΒΟΛΑΣ (Πρόεδρος του ΔΗ.Κ.ΚΙ.): Αυτό δεν κάνω;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Οφείλετε και σεις όπως και αυτοί που σας ακούν να σεβαστείτε το σκοπό για τον οποίο συνεδριάζει σήμερα το Σώμα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΟΒΟΛΑΣ (Πρόεδρος του ΔΗ.Κ.ΚΙ.): Κύριε Πρόεδρε, δεν αναφέρομαι στην πολιτική πορεία του Ανδρέα Παπανδρέου;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Οφείλετε να σεβαστείτε τη μνήμη εκείνου για τον οποίο μιλάτε αυτήν τη στιγμή. Σας παρακαλώ θερμά. Έχετε υπερβεί τα όρια. Σας παρακαλώ πολύ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΣΟΒΟΛΑΣ (Πρόεδρος του ΔΗ.Κ.ΚΙ.): Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Να είστε καλά.

Υπάρχουν κάποια όρια σ' αυτήν την Αίθουσα.

(Χειροκροτήματα από την πτέρυγα του ΠΑ.ΣΟ.Κ.)

Η Βουλή συνεδριάζει για να τιμήσει, όχι να σπιλώσει ούτε να καπηλευθεί.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΚΚΑΛΟΣ: Τι είναι αυτά τα πράγματα, κύριε Πρόεδρε; Έχουν ξανασυμβεί;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, ολοκληρώθηκε η συνεδρίαση σύμφωνα με την ημερήσια διάταξη που σας έχει διανεμηθεί.

Παρακαλώ το Σώμα και όσους τιμούν τη μνήμη του προσώπου του πολιτικού για το οποίο συνεκλήθη το Σώμα σήμερα να τηρήσουν ενός λεπτού σιγή.

(Όρθιοι οι Βουλευτές τηρούν ενός λεπτού σιγή)

(Ζωηρά και παρατεταμένα χειροκροτήματα στην Αίθουσα)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Απόστολος Κακλαμάνης): Αιώνια του η μνήμη. Κύριοι συνάδελφοι, δέχεσθε στο σημείο αυτό να λύσουμε τη συνεδρίαση;

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ: Μάλιστα, μάλιστα.

Με τη συναίνεση του Σώματος και ώρα 21.00' λύεται η συνεδρίαση για αύριο ημέρα Τετάρτη 24 Ιουνίου 1998 και ώρα 18.00', με αντικείμενο εργασιών του Σώματος: α) ειδική συνεδρίαση της Ολομέλειας της Βουλής για την προώθηση της ιδέας της "Δωρεάς Οργάνων Σώματος για Μεταμόσχευση", σύμφωνα με ειδική ημερήσια διάταξη και β) λήψη απόφασης επί των προτάσεων για αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος σύμφωνα με τα άρθρα 110 του Συντάγματος και 119 του Κανονισμού της Βουλής (δεύτερη ψηφοφορία), σύμφωνα με την ειδική ημερήσια διάταξη.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΣ